నరసింహ వ్యాకరణము.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

Acervo 841

2.94.8275
P-30-no

సంగ్రహ

నుండు వాజ్ఞ్మయము కూడిక అది వాగ్రూపముగానైనను లిఖితరూపముగానైనను ఉండవచ్చును ఎటుకుఖాప మెచలగునవి కేవల వాగ్రూపములు లెయిగు అఖివము మెదలయినవి వాగ్లిఖితరూపములు

౨ ఈభాషయందలి పదము తత్సమము తద్భవము దేశ్యము అని మూడుభేదములు కలవి ౧ విభక్తిప్రత్యయము పూర్వము మాటి లెయిగున వాడబడు సంస్కృత ప్రాకృతపదము తత్సమము ఉ —సం గురు) సం స గురు(లు) ప్రా గారవ(ం) ప్రా స గారవ(ము) ౨ వర్ణాగమము వర్ణ లోపము వర్ణాదేశము లోనుగాగల వికారము నను విధివిహితముగాఁ బొంది లెయిగున వ్యవహరింపఁబడు సంస్కృతప్రాకృత పదములు తద్భవములు ఉ —ఆగ—సం రథ సం భ అరవిము ప్రా అచ్ఛేరం ప్రా భ అచ్ఛెరుఁపు — లోప—సం తామరసమ్ సం భ తామర ప్రా ఉమాసా ప్రా భ వరస — ఆదే —సం అంగణమ్ సం భ అంకణము ప్రా పుఱవీ ప్రా భ పుడమి ౩ సంస్కృత ప్రాకృతములు సంబంధమేమియులేక త్రిలింగదేశమున వ్యవహరింపఁబడు పదములు దేశ్యములు ఉ —డొరు చేరు

౩ సంస్కృతేతరమగు భాష యచ్చ లెయిగనఁబడును ఆంధ్రమునకు సంస్కృత ప్రాకృతములు రెండును బ్రకృతులు కావున సంస్కృత మూద్యప్రకృతి యనియు ప్రాకృతము ద్వితీయప్రకృతియనియు ఆంధ్రము తృతీయయనియు చెప్పఁ బడును

౪ లక్షణ విరుద్ధమునైన పదములు గ్రామ్యములు ఉ —వస్తాద లెస్తాదు క్షత్రియ్రమోగార్హములుగావు అయినను మన తొల్లింటికవీంద్రులు వాడియున్నపదములు గ్రామ్యమునైనను గ్రాహ్యములే ఉ —కలుకంఠుఁడు ప్రాణకొడ్డము జీరకట్ట

౫ భాషకుం బ్రధాన సాధనములు వర్ణము పదము వాక్యము పద సమూహములు వాక్యములనియు వాక్యములు కావ్యములుఁగను

వ్యాకరణము.

౧ ఆంధ్రభాషను శబ్దలక్షణముగా వ్యవహరించుటకు ఉపయోగించు విషయములుగల శాస్త్రము ఆంధ్రవ్యాకరణమనబడును

౨ అది వర్ణపరిచ్ఛేదము, పదపరిచ్ఛేదము, వాక్యపరిచ్ఛేదము కావ్యపరిచ్ఛేదము, అని నాలుగు భాగములుగలది

వర్ణపరిచ్ఛేదము.

౧ వివిధములగు ధ్వనులను వేర్వేలు నెటిగించుకొటకు వ్రాతయంత్రమున కోరబడిన గుఱుతులు వర్ణములనికాని, అక్షరములనికాని చెప్పబడును ఉ —అ, ఇ, క గ అట్టివర్ణములను గూర్చి చెప్పునది వర్ణపరిచ్ఛేదము

౨ వర్ణముల సమూహమునకు వర్ణసమామ్నాయమని పేరు ఆంధ్రవర్ణసమామ్నాయమున ఎఁబదియాఱు వర్ణములుగలవు అవి అచ్చులు హల్లులు ఉభయాక్షరములు, అని మూఁడు విధములుగలవి

౩ అచ్చులు పదియాఱు — అ ఆ, ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ, ఌ ౠ ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ ఔ. (అచ్చులకు ప్రాణములు, స్వరములు అని మాఱుపేళ్లుగలవు)

౪ ఇతరవర్ణసాహాయ్యములేకయే పూర్ణముగా పచ్చరింపఁబడు వర్ణములు అచ్చులు అచ్చులలో అ ఇ ఉ ఋ ఌ ఎ ఒ, అను నేడును హ్రస్వములు (అనఁగా కుఱుచలు) ఆ ఈ ఊ ౠ ౡ ఏ ఐ ఓ ఔ, అను తొమ్మిదియు దీర్ఘములు (అనఁగా నిడుదలు) ఎ ఒ ఓ, అను నాలుగును వక్రములు (అనఁగా వంకరగా నుండునవి) ఐ ఔ అను రెండును వక్రతమములు (అనఁగా మిక్కిలి వంకరగానుండునవి)

౫ హల్లులు ముప్పదియేడు — క ఖ గ ఘ ఙ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ బ, భ మ, య ర ల వ, శ ష స హ, ఱ, ళ (హల్లులను వ్యంజనములు ప్రాణులు, అని నామాంతరములు)

౬ స్వరసాహాయ్యములేక పూర్ణముగా పచ్చరింపఁబడని వర్ణములు హల్లులు

హల్లులలో క చ ట త ప అను నాలుగును పరుషములు (అనఁగా కఠినమైనవి)

గ, జ ఝ డ ద బ అను నాలుగును సరళములు (అనఁగా కఠినమైనవి)

ఖ ఘ, ఛ ఝ ఠ ఢ ఫ భ, శ ష స హ, ఱ, ళ

ష స్ హ అం క్ అను నిరువదిమైకును స్థిరములు (అనఁగా నిలుకడగా పండునవి) స్థిరములలోని నకారము క్రమేణఁబహుమ్యళి ఘ ఛ ర్ ఴ ధ ధ ళ ళ అను ఎదియు వగయుకు ప్రశ్లేషణ

ఽ మతియు హల్లులలో క ఖ గ ఘ ఙ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ బ భ మ య్ర్ల్వ్ అవ నిరువదిమైకుమో స్పర్శములు— ఇందు ఆయిదయిద క్రమముగా కవరము చవరగ్రము టవరము తవర్గము పవరము అనఁబడును— య ర ల వ అను నాలుగును అంతస్థములు శ ష స హ అను నాలుగును ఊష్మములు

ం ఉభయాత్మరములు మూఁడు — ఇవి క్రమముగా, అరసున్న నిండుసున్న విసరము అని చెప్పఁబడును (అరసున్నకు అర్ధానుస్వారము అర్ధబిందువు అనియు నిండుసున్నకు పూర్ణానుస్వారము పూర్ణబిందువు అనియు వేఱు నామములు)

ఁ అచ్చులను హల్లులనగు వర్ణములు ఉభయాత్మరములు [హల్లులమీఁదవలె వీనిమీఁద అచ్చులు నివసింపంజేసి యచ్చులను అచ్చులకువలె వీనికి స్వతంత్ర ప్రయోగము లేమింపంజేసి హల్లులను అని యెఱుంగునది]

౧౦ ఉత్పత్తిస్థానములనుబట్టి అ ఆ క ఖ గ ఘ ఙ హ ం లు కంఠ్యములు ఇ ఈ చ ఛ జ ఝ ఞ య శ లు తాల్వ్యములు ఋ ౠ ట ఠ డ ఢ ణ ర ష ఱ లు మూర్ధన్యములు ఌ ౡ త థ ద ధ న ల స లు దంత్యములు ఉ ఊ ప ఫ బ భ మ లు ఓష్ఠ్యములు ఒ ఓ ఔ లు కంఠోష్ఠ్యములు వ దంతోష్ఠ్యము అని చెప్పఁబడును.

౧౧ ఱ ర్ ల వ ఈయక్షరములు లఘువులు అలఘువులు అని యిరుదెఱఁగు సాధ్యమగు యకారము లఘువు ఉ — (అది+ఇట్టి=) అది యిట్టి సాధ్యమనఁగా శాస్త్రమువలనఁ గలిగినది సిద్ధమగు యకారము లఘువు ఉ — కాయ సిద్ధమనఁగా శ్రమతోడ పండునది శేషము లఘువు ఉ — పెఱుగు శకటరేఫ మలఘువు ఉ — పెఱకు సిద్ధమగు ఱకారము లఘువు ఉ — తెల సాధ్యమగు ళకార మలఘువు ఉ — (ఎఱుపండి) ఎఱుపు సాధ్యమగు ప్రథమమీఁది వకారము లఘువు ఉ — (అతఁడు+పలికె=) అతఁడువలికె సిద్ధమగు వకారము లఘువు ఉ — వాఁగు

౧౨ సైవర్ణ్యములలో ఎ ఒ, చ జ ఞ ఱ అను నాలును సంస్కృతమున లేవు ఐ ఔ, ఙ ఞ ఱ ష అను పదియుంగూడ ప్రాకృతమున లేవు ఋ ౠ ఌ ౡ ఘ ఛ ఝ ఢ ధ భ ఴ ఽ

క ప ఆమ పఁటొప్పిందియు నచ్చలెఁగునలేక

౧౩ అచ్చలెఁగునకు వర్ణము నుప్పడియేఁ — అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ, ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ, ం క గ చ జ ట డ, ణ ర ద న ప బ, మ య, ర ల వ శ ష హ, ళ, క్ష

౧౪ ఇంక అట, చుఱు, ఆమ శ్దములఁవక్క ప్రథమ హ్రస్వముమి ద అరస్తున్నలేకు హ్రస్వముఁమీ ది యరస్తున్న వైకల్పికముగా నిందుస్తున్నయగున ఉ — ఆనఁటి, అనంటి

౧౫ అచ్చలెఁగునవరుషసరళమలకు ముండే బిందుబిందుము ఁ-కఁగ, వఁకర, వా గు, వంగ

౧౬ లెలుఁగుకూట పుమెదు ణ, య క ళ ఫ వా వో, లు లేవు

౧౭ ఉయ్యెల పమ్మెద, తాడెకు ఱు ఈఱుదు శ్దములందక్క, పదమధ్య యకారమన కెవ్వకుఁవు ఉ — కయ్యము, బయలు

౧౮ అచ్చలెఁగున చ, జ లు తాలవ్యకులు చ జ, లు దంత్యకులు. తాలవ్యములు, ఇ ఈ ఎ, ఎ ఏ, ఐ, లఁగూడియుండును ఉ — చిగురు, జిగి, మొదంత్యములు, అ ఆ ఉ ఊ, ఒ ఓ, ఔ లంగూడియుండును ఉ — చవి, జత చె

౧౯ సంస్కృతసమములయందు ఋకారాంతములయిన శ్దముల ప్రథమైకవచనము, వ జ వర్గము బహువచనమునందు దంత్యములగును ఉ — వీచి వీచులు (రాజు శ్దముయొక్క ఏకవచనమునందును దంత్యయుక్తముగానున్నది

పద పరిచ్ఛేదము.

౧ అర్థకుల వర్ణముకాని, వర్ణసముదాయము కాని, పదమనఁబడును ఉ — అమ్మ, ఆట, నగ, పగ, వసన అల్పపదములమధ్యి చెప్పఁది పదపరిచ్ఛేదము.

౨ వ్యస్తపదములనియు, సమాసపదములనియు, పదములు రెండువిధము. వెఱ్ఱి-పదములుచేఁ బొక్కిపదమగునది సమాసపదము — గరగకంఠుఁడు, ఆలరు విల్తుఁడు అల్లచేఁది వ్యస్తపదము — గరగకము, కంఠము ఆలరు, విల్లు

౩ సంస్కృత శ్దములు, ప్రత్యయములు, ప్రత్యయాంతములు, అని రెండువిధములు కలవి లోకములోని పదార్థములను, వ్యాపారములను తెలియ జేయు మూలపదములు ప్రకృతులు ప్రకృతులకు లింగము, కాలము, మొదలగుభేదములు గలుగుటకై చెప్పఁ

---

† ఉపధయందుగా నుపిపత్తమగు ముందుండువర్ణము

బహువ్రీహ్యవ్యయీభావులు తత్పురుషులు ద్వంద్వవిధులు ఇ, ధామ్నోర్ణీ ద్వంద్వాంతము ఇ

ఇ కొందఱు మరియున్న శ్మములు మిశ్రవిధులు అని నామములు, క్రియలు, అవ్యయములు కేవలనామములు, సర్వనామములు అని నామములు రెండు విధములు కేవలనామములు విశేష్యములు, విశేషణములు, అని రెండంతములు

ఈ విశేష్యము విశేషణములు, సర్వనామములు, క్రియ అవ్యయము, అని పదము లయిదు ధర్మములుగలవి V

విశేష్యము

మన యింద్రియములకుగాని, మనస్సునకుగాని గోచరములయిన పదార్థముల పేర్లు విశేష్యములని చెప్పును ఉ — ప్రత్యక్షము కూర్మ, పాదకము పుష్పము వేదిమి, దాంపత్య

ఎ సంజ్ఞావాచకములు జాతివాచకములు, గుణవాచకములు క్రియావాచకములు, అని విశేష్యములు నాలుగువిధములు గలవి

ఏ మనుజులు దేశములు పర్వతములు పర్వతములు నగరులు నదులను వానిలో నొక్కొక్కదానికిని పెట్టబడిన నామములు సంజ్ఞావాచకములు — రాముడు కోసలము, ద్వారక నీలగిరి, గోదావరి

ఐ జంతువస్తుసముదాయములలో నొక్కొక్కతరగతిలో వానికి సామాన్యధర్మముగా చెందునని జాతివాచకము ఉ — మనుజుడు, వృక్షము ఆవు టాయి

ఒ వేఱువేఱ గుణముల పేర్ల గుణవాచకములు — కృష్ణత్వము చేరు దాంపత్య చైద్యశత్రుడు

ఓ ధాత్వార్థకమునందుఁ దెలుపఁబడ్డ, కర్తృత్వము వీరము, జని వ్య, వచ వాఙ్మయము క్రియాత్వము లంతమున్నందువచ్చును — విప్లవకరము, కర్తృవీరము, చేది, గ్రహ్య ఆగచ్ఛ

ఔ మరుఁ బ్రత్యయంబున, కాఁడు, కర్తియు ఱుడు, ఆరి, ఇ, ఇత ఆడి, ఆడు, మొదలను ప్రత్యయములు వచ్చును — వేరకాఁడు, వేరకర్తియు, ఆటమఱుఁడు, కల్లరి, విస్తరి, చాకిత, జగజ్జాడి, జగజ్జాడు

ం క్రియలమీఁదఁ బరిసరి క్రియావాచకములు — కంపము, వంటు, జుఁడని పంపుట వంటు, పండిమి ం

ఁ ధాతవులకును క చి, ర, కి, ట, టు, మ, పు, వ్య క, ఒడిగొఁడు, జి చు, ఆ, ఆకము, ఱు, లోపము ప్రత్యయములఁ జేర్చుటవలన క్రియావాచక విశేష్యములు కలుగును — ఆనుక, కలిమి కోర, పెనఁపుక ఆట, వ్రేట, పొడుపు,

హ్ర, కోశిక గోడస, ఎలుబక్తి, లీయుడ వివికి, మనుష్య, ఎండ, అవ్యకము, త్రొక్కుడు వీనినే కృదంతములందురు

౧౦ సంస్కృతనామములు కొన్ని యజంతములుగాను కొన్ని హలంతములు గాను, ఉండును లింగబోధక ప్రత్యయాదులు గలుగునప్పుడజంతశబ్దములలో, మహద్వాచకము లగు అకారమునకు ఉకారమగును —(రామ) రాము ✓ ఏకాక్షర బింబులకుం దక్క మిగిలినవాని దీర్ఘమునకు హ్రస్వమగును— (రమా) రమ (నదీ) ది మా, శ్రీ ఋ కారాంతముల ఋ కారమునకు అకారమగును—(భ్రాతృ)భ్రాత. హలంతములలో మకారాంతము ద్వితీయైక వచనాంతతుల్యములు ఇతరములు ప్రథమైక వచనాంతతుల్యములు అండు, నకారాంతము లకుం దక్క ప్రథమైకవచనాంత తుల్యంబుల తుదిహల్లునకు ద్వితీయమును ఉకారాగమమును, అగును—(దిక్)దిక్కు, కకుప్) కకుప్పు దీర్ఘముమీది హల్లునకు ద్వితీయము వైకల్పికము — (వాక్) వాక్కు, వాక్కు నాంతములయు, ద్వితీయైక వచనాంత తుల్యములయు, అంత్యహల్లునకు లోపంబు గలుగును — (కర్మన్) కర్మ (విద్వాంసమ్) విద్వాంస [ఇట్లులోపము బొందువాని కజంతంబులకుం బోలెఁ గార్యంబు — (విద్వాంస) విద్వాంసు]

౧౧ దేశ్యనామములు ఔపవిభక్తికాంతములు, అనౌపవిభక్తికాంతములు, అని రెండువిధములు గలవి

౧౨ విశేష్యములకుఁ లింగము, వచనము, విభక్తి కల్గియుండును

సంగ్రహవ్యాకరణము
లింగము. (1)

౧ స్త్రీపురుషనపుంసకజాతి భేదము లింగమనఁబడును ఆంధ్రమున మహత్తు మహతి, అమహత్తు, అని లింగములు మూఁడు మనుష్యులలోని కాని దేవతలలోని కాని పురుషులును వారి విశేషణములును, మహత్తులు స్త్రీలును, వారి విశేషణములును, మహత్తులు తిర్యక్కులును, జడములును, వాని విశేషణములును, అమహత్తులు

౨ సంస్కృతమున శబ్దములకే నియతములగు లింగములు కలవుగాని, అర్థ ములుబట్టిలేవు అవి పుంలింగము, స్త్రీలింగము, నపుంసకలింగము, అని మూఁడు

౩ ఇకారాంత వ్యక్తివాచకములగు మహద్వాచకములకు బిందుపూర్వక డువర్ణ కంబువచ్చును — (రామ) రాముఁడు, (శంభు) శంభుఁడు, (విధాతృ)విధాతృఁడు, మగఁడు బల్లిదుఁడు ఇకారాంతము — హరి

౪ కొన్ని యమహచ్ఛబ్దములకును మహద్విషయమందీ కార్యము గలుగును — సమ్రాట్టుఁడు, వేధుఁడు, హిమవంతుఁడు

౫ ఇట్టి ఉవర్ణకమువచ్చు మహత్తులుకాని దేశ్యపదములు పుంలింగ నపుంసకములన బడును — కత్తెఁడు, పిరికాఁడు ✓

౬ ఆకారాంతములగు అమహద్వాచకములకు ము వర్ణకమువచ్చును — బుఱ్ఱము, వనము, గుఱ్ఱము, పఱము

౭ మువర్ణమంతమందు వచ్చు నపుంసక వాచకములు కానిపదము ను నపుంసక లింగ నామములనఁబడును — జనము చుట్టము

౮ మూఁడు లింగముల యంతమును ఉకారాంత తద్ధనుశ్చ్యుతుల యంతమందు ప వర్ణకమువచ్చును — శంభుపు, వధుపు వస్తుపు

౯ మహత్తీవాచకముల యంతమునందు డ్ము, మ్ము, ళ్ము, లలో నేదియురాదు — నేర్, వదిన్, అక్క్, తల్లి ఉకారాంతములకు ప వర్ణకము మాత్రమువచ్చును — వధుపు

౧౦ లింగబోధకములగు డ్ము, ము ప లలో నొకటిగాని యంతముండురాని స్త్రీవాచకములుకాని శ్చ్యుతులు స్త్రీలింగనామములనఁబడును — దూత, దొర చరిత మూత

౧౧ ఈభాషయందు మహత్త్వమహత్త్వ, వీనిభేదమును దెలిసికొనుటకు మూడు మార్గములుగలవు —

౧ పదభేదమువలన

మహత్తు	మహతి	మహత్తు	మహతి
పురుషుఁడు	స్త్రీ	నెనమిటి	పెఁట్లాము
పిత	మాత	మామ	అత్త.
వరుఁడు	వధువు	బావ.	వదినె

౨ అంతభేదమువలన

బ్రాహ్మణుఁడు	బ్రాహ్మణి	పాఱుఁడు	పాఱుత
నాయకుఁడు	నాయిక	వగలాఁడు	వగలాఁడి.
జనకుఁడు	జనని	చెలికాఁడు	చెలికత్తె.

3 పూర్వమొకపదము చేర్చుటవలన

పురుషశిశువు	స్త్రీశిశువు	మగపిల్ల	ఆఁడుపిల్ల
మగబిడ్డ	ఆఁడుబిడ్డ	మగశిశువు	ఆఁడుశిశువు

౧౨ కొన్నిశబ్దములకు మహత్తుకమును, మహత్తికిని, ఏకరూపమే కాన బడుచున్నది — ఆసుర, ఒయారి.

వచనము

౧ ఒకటికిని ఒకటికంటె నెక్కువకును కలుగుభేదము వచనమన బడును ఏకవచనము బహువచనము అని వచనములు రెండు.

ఏకవచనము

౨. ఒకదానిని దెలుపునది యేకవచనము— రాముఁడు, స్త్రీ, వస్తువు

౩ లింగబోధకమగు, డు, ము, వు, వర్ణకములు మూడును ఏకవచనమునందే వచ్చును —రాము డు, వనము వస్తువు వీలో మువర్ణమునకు మూడిగాని, పూర్ణబిందుపూర్వక బువర్ణకముగాని, వికల్పముగావచ్చును— వనము, వనమ్ము, వనంబు.

౪ ఇయ' అనుదానికి మూలుగా ఎకారము నైకల్పికముగా వచ్చును — విషయము, విడెము, కన్నియ, కన్నె

౫ పూర్వసూత్రములంబట్టి ఉకారాంత మహన్శబ్దంబుల కేకవచనంబున, డు, ళు లలో నేదియైన వచ్చుంగాన రెండురూపములు— గురుఁడు, గురువు శంభుఁడు, శంభువు.

౬ సాంతములగు హలంతశబ్దముల కడహల్లు నైకల్పికముగా లోపించి రెండు రూపము లేర్పడును — ఉరము ఉరస్సు ధనువు, ధనుస్సు మహద్వాచకములు కడహల్లు వికల్పముగా లోపించి, ద్వితీయైక వచనాంతతుల్యములగును—అంగిరుఁడు, అంగిరసుఁడు

౭ ఇమనిచ్ ప్రత్యయాంతములకు మువర్ణకము నైకల్పికముగా వచ్చును— గరిమ, గరిమము మహిమ మహిమము అణిమ, అణిమము లఘిమ, లఘిమము

బహువచనము.

౮ అనేకములను దెలుపునది బహువచనము —రాములు, స్త్రీలు, వస్తువులు.

౯ సామాన్యముగా ఏకవచనరూపము లుదసు లువర్ణకము చేర్చుటవలన బహువచనము నిష్పన్నమగును— వనిత, వనితలు నవ నవలాలు భ్రాత, భ్రాతలు దిక్కు, దిక్కులు వనము, వనమ్ము, వనంబు, వనములు, వనమ్ములు వనంబులు

౧౦. పుంలింగబోధకమగు డువర్ణకము బహువచనము పరమగునప్పుడు లోపించును —రాముఁడు, రాములు గురుఁడు, గురులు మగఁడు, మగలు చోఁడు శబ్దమునకు లోపింపదు— చోడులు లింగబోధకమనుటచే భ్రాతులు ఇత్యాదులం లోపములేదు

౧౧ బహువచనము పరమగునప్పుడు ఇకారాంతశబ్దముల కానియ్‌ వచ్చు మునకు ఉకారమగును — హరి, హరులు కర్త్రి కర్తలు వాహిని వాహినులు. ఇకార ముపాంత్యముగాఁగూడఁగల లెుఁగుశబ్దముల ఉపాంత్య ఇకారమునకును ఉకారమగును — కలికి, కలుకులు రెండక్షరము శబ్దములకున్ను ర, ల, డ, లు ఉపధయుగాఁ గలశబ్దములకును, కాఁ — జిగి, జిగులు పందిరి, పందిరులు పిడికిలి పిడికిలులు రాపిడి రాపిడులు

౧౨ కొన్ని యవర్ణాంతశబ్దముల నువర్ణమునకు బహువచనము పరమగు నప్పుడు చిందుపూర్వక కువర్ణకంబవచ్చును—వ్రాఁత, వ్రాఁతలు కొలను కొలఁకులు కలము, కెలుకు, కొఱత, గవను, నెఱుకు వరను, వలను, శబ్దములుకూడ నిట్టివే ఈకువర్ణకము ఎకవచనమునందును వికల్పముగావచ్చును — కొలను, కొలఁకు లేను గోను శబ్దముల నువర్ణమునకు చిందు పూర్వక గువర్ణకంబగును —లేఁగలు గోఁగులు

౧౩ కొన్నిశబ్దములకు బహువచనము పరమగునప్పుడు కవవర్ణము లోపించును— చేత, చేలు పేను, పేలు మీన మీలు రేయి, రేలు తాయి, తాలు వ్రాయి, వ్రాలు వేయి వేలు కొన్నిటిలోపము వైకల్పికము — ఆవు, ఆవులు, ఆలు బామ్మ, బామలు, బాలు చట్టము చట్టములు, చుట్టలు మీనము మీనములు, మీనలు

౧౪ దీర్ఘపూర్వకమగు లకార ముపధ*గాగల సంస్కృతసమ మహచ్ఛబ్దములకు బహువచనము పరమగునప్పుడు గువర్ణకము వచ్చును — బాలుఁడు, బాలురు. ఇట్లు కొన్ని లెుఁగుశబ్దములకును బహువచనమున గువర్ణకమువచ్చును— పగతుఁడు, పగతురు అల్లుఁడు, అల్లురు

౧౫ బహువచనము పరమగునప్పుడు ఉకారాంతశబ్దముల వువర్ణమునకు లోపము బహుళమా†గానగును — మనుఁవు మనుఁవులు గురువు, గురువులు, గురులు వధువు, వధువులు తరువు, తరువులు, తరులు

౧౬ బహువచనము పరమగునప్పుడు, ఱు, లు, టు రు, వర్ణముల ఉకారమునకు లోపము వైకల్పికముగాఁ గలుగును — గుండు, గుండులు, గుండ్లు కాలు, కాలులు, కాల్లు గొంటు, గొంటులు, గొంల్లు గోరు, గోరులు, గోర్లు.

---

*ఉపధయనఁగా తుదివర్ణమునకు ముందువర్ణము

†కొన్నిచోట్ల నిత్యముగాను కొన్నిచోట్ల వికల్పముగాను కొన్నిచోట్ల మఱి యొకవిధముగాను, వచ్చుట బహుళము

౧౭ కొన్నిశబ్దములకు బహువచనమనందనేక రూపములుగలవు:—

ఏకవచనము	బహువచనము
విలుకాఁడు	విలుకాండ్రు, విలుకాలు.
వేఁటకాఁడు.	వేఁటకాండ్రు, వేఁటకాలు.
చెయ్యి	చెయ్యులు చేయ్యులు
చీటి	చీటులు, చీట్లు
ఆనఁటి	ఆనఁటులు, ఆనఁట్లు.
చూఁడు	చూఁడులు చూండ్లు
వజ్రము	వజ్రములు, వజ్రాలు.
పగడము.	పగడములు, పగడాలు
పేరు.	పేరులు, పేళ్ళులు, పేళ్లు.
కొడవలి.	కొడవండులు, కొడవండ్లు.
త్రాడు.	త్రాడులు, త్రాళులు, త్రాళ్లు
మొగిలు.	మొగిళులు, మొగిలులు, మొగిళ్లు
డొరు	డొరులు, డొళులు డొళ్లు
వీఱు.	వీఱులు, వీళులు, వీళ్ల
విల్లు.	విల్లులు, విండులు, విండ్లు
పెట్టి	పెట్టులు, పెట్లు
తడి.	తడులు, తళ్లు, మొదలగునవి

౧౮. మఱికొన్ని శబ్దములకు బహువచనము నానావిధములుగఁ గలుగును —

ఏక.	బహు	ఏక	బహు.
ఆలు.	ఆండ్రు	కూఁతురు	కూఁతులు.
చెల్లెలు	చెల్లెండ్రు.	పెండ్లి	పెండ్లిండ్లు.
కోడలు	కోడండ్రు	జేఁడు	జేండ్లు
మఱ్ఱదాలు	మఱ్ఱదాండ్రు.	మఱఁదలు.	మఱఁదండ్రు.
గండఁడు.	గిండండ్రు	చెలియలు.	చెలియండ్రు.
మిండఁడు.	మిండండ్రు	జవరాలు	జవరాండ్రు.

౧౯ వస్తుస్వభావమునుబట్టి కొన్నిశబ్దములకు బహువచనములేదు —పైఁడి, వెండి కేలు, మొన్న, నిన్న, రేపు, మాపు.

౨౦. ఈలాగుననే మఱికొన్ని శబ్దముల కేకవచనములేదు — ఇరులు, కురులు, వడ్లు, పెసలు.

౫౧. కొన్నిశబ్దముల ఏకవచన బహువచనములయందు ఆకారరూపములు కానబడుచున్నవి —

ఏకవచనము	బహువచనము	ఏకవచనము	బహువచనము
దయాళుఁడు	దయాళురు,	వధ	వధలు,
దయాళువు.	దయాళువులు.	వధము.	వధములు.
రాహువు	రాహువులు,	కంధరము,	కంధరములు,
రాహు	రాహులు.	కంధర	కంధరలు.
పుట్టువు,	పుట్టువులు,	నాసికము,	నాసికములు,
పుట్టు	పుట్టులు.	నాసిక	నాసికలు
సవిత్రుఁడు,	సవిత్రులు,	మిత్రుఁడు	మిత్రులు,
సవిత	సవితలు.	మిత్రము.	మిత్రములు
విధాతృఁడు,	విధాతృలు,	ప్రధానుఁడు,	ప్రధానులు,
విధాత.	విధాతలు.	ప్రధానము	ప్రధానములు
జేతృఁడు,	జేతృలు,	పాత్రుఁడు	పాత్రులు
జేత	జేతలు.	పాత్రము.	పాత్రములు.
శుంరుఁడు,	శుంరులు,	హంస,	హంసలు
శుంర	శుంరలు.	హంసము.	హంసములు.
అసురుఁడు,	అసురులు,	ధర్మము,	ధర్మములు,
అసుర.	అసురలు.	ధర్మువు.	ధర్మువులు.
దూతుఁడు,	దూతులు,	కర్మము,	కర్మములు,
దూత	దూతలు.	కర్మువు.	కర్మువులు
చిడ్డఁడు చిడ్డ	చిడ్డలు	వణిక్కు,	వణిక్కులు.
గొల్లఁడు, గొల్ల.	గొల్లలు.	వణిజుఁడు	వణిజులు
జాణఁడు జాణ.	జాణలు	ఋత్విక్కు,	ఋత్విక్కులు
వృద్ధుఁడు, వృద్ధ	వృద్ధులు.	ఋత్విజుఁడు.	ఋత్విజులు
గృహస్థుఁడు, గృహస్థ	గృహస్థులు.	భగవంతుఁడు,	భగవంతులు,
చరిత,	చరితలు,	భగవానుఁడు	భగవానులు.
చరితము.	చరితములు	హనుమంతుఁడు,	హనుమంతులు
అభిలాష,	అభిలాషలు,	హనుమానుఁడు.	హనుమానులు
అభిలాషము.	అభిలాషములు.	వయస్సు	వయస్సులు,
భ్రీమ,	భ్రీమలు,	వయస్సు	వయస్సులు.
భ్రీమము.	భ్రీమములు.		

గా కిఱుకు యొక్క లోపల లో షష్ఠివిభక్తి నీమీ లకుఁ దక్క ఇకార, ఈకార ఏకారాంతములకు ఎకవచనమునందు కవర్ణకమవచ్చును — హరికిక్, శ్రీకిక్, మైకి నీకుక్ మీకుక్ తక్కినచోట్ల కువర్ణకమవచ్చును — దొరకుక్, రామలకుక్, ఆమెకుక్ ఉకార బుకారములమీఁది కువర్ణకమునకుఁ బూర్వమున నవర్ణమాగమమగును — రామునకుక్, వనమునకుక్, విధాతృనకుక్. లోపల, లో వర్ణకములు బహువచనమునందేవచ్చును —రాములలోపలక్ రాములలోక్.

ఁ. అందు న సప్తమివిభక్తి అందు వర్ణకము పరమగుచో ఉకార బుకారములకు నవర్ణమునాగమంబగును. — రామునందుక్, విధాతృనందుక్, రామలయందుక్ ఉకారాంతములగు అమహచ్ఛబ్దంబుల కేకవచనమునందు నవర్ణకమవచ్చును —వనమునక్, ధనువునక్, చెట్టునక్.

నిశ్శబ్దముల విభక్తిరూపములు.

రామశబ్దము.

	ఏక.	బహు.
ప్ర	రాముఁడు	రాములు.
సం ప్ర	ఓరామఁడ ఓరామఁడా, ఓయిరామఁడ, ఓయిరామఁడా, ఓరామ, ఓరామా, ఓయిరామ, ఓయిరామా, రామఁడ రామఁడా, రామ, రామా.	ఓరాములార, ఓరాములారా, రాములార, రాములారా
ద్వి	రామునినిక్ రామునిక్, రామక్.	రాములనుక్, రాములక్.
తృ.	రామునిచేతక్, రామునిచేతక్, రామునిచేక్, రామునిచేక్ రామునిలోడక్, రామునిలోడక్, రామునిలోక్, రామునిలోక్.	రాములచేతక్, రాములచేక్ రాములలోడక్, రాములలోక్
చ.	రామునికై రామునికై, రామునికొఱకక్, రామునికొఱకక్	రాములకై, రాములకొఱకుక్.

---

* ఆగిమమనఁగా వర్ణమెక్కువగా వచ్చుట.

షం	రామునివలనక్, రామువలనక్, రామునికంటెక్, రాముకంటెక్.	రాములవలనక్ రాములకంటెక్.
వ	రామునికిక్, రామునకున్ రామునియొక్క్, రాముయొక్క్	రాములకుక్, రాములయొక్క్, రాములలోపలక్, రాములలోక్.
సం.	రామునియందున్, రామునందున్	రాములయందుక్, రాములందుక్

హరిశబ్దము

ప్ర	హరి,	హరులు
సం ప్ర	ఓహరి, ఓహరీ మొ	ఓహరులారా, ఓహరులారా మొ.
ద్వి	హరినిక్, హరిక్	హరులనుక్, హరుల్క్

☞ పైసూత్రములందుట్టి ఆయావిభక్తి ప్రత్యయములం జేర్చుకొనుటవలనం చక్కిన విభక్తులేర్పడును

శంభు శబ్దము.

ప్ర.	శంభుడు, శంభువు.	శంభులు, శంభువులు
సం ప్ర	ఓశంభుడ, ఓశంభుడా ఓశంభువ, ఓశంభువా, ఓశంభూ కే మొ	ఓశంభులార, ఓశంభులారా, ఓశంభువులార, ఓశంభువులారా మొ.
ద్వి.	శంభునునక్, శంభువుక్.	శంభులనక్, శంభువులక్, శంభునక్, శంభుక్. శంభులనుక్, శంభులక్.

[శేషమీరీతినే యూహించునది]

వనశబ్దము.

ప్ర.	వనము, వనమ్ము, వనంబు	వనములు, వనమ్ములు, వనంబులు.
సం ప్ర	ఓవనమ, ఓవనమా మొ	ఓవనములార ఓవనములారా మొ.
ద్వి.	వనమునుక్, వనమ్ము. మొ.	వనములక్. మొ.

[శేషంబూహ్యంబు]

ఔపవిభక్తికాంతములు.

గీ! విభక్తికి సహాయముగాఁ బూర్వమందు వచ్చురూపము ఉపవిభక్తియనఁ బడును ఉపవిభక్తి ప్రత్యయము లౌపవిభక్తికములు అవి కొన్నయందుఁగలవి ఔప

విభక్తికాంతములు. నామంబుల హుదనుండు, రు, లు, డు, న, యి, మొదలయిన వానికి ద్వితీయాద్యేకవచనంబులు పరంబులగునప్పుడు కొన్నియెడల ఆదేశము; గాను కొన్నియెడల ఆగమముగానువచ్చు, ఇన్ని టి, ంటి, ని, వర్ణము లౌపవిభక్తికములు.—

ప్రథమాంత	ఔపవి.	ద్వితీయాదివి.			
డొరు	డొరి	డొరి(నిత్,	చేత్	లోడ్,	మొ)
కాలు	కాలి	కాలి(నిత్	,,	,,	,,)
ప్రాను	ప్రాని	ప్రాని(నిత్	,,	,,	,,)
త్రాడు	త్రాటి	త్రాటి(నిత్	,,	,,	)
నోరు	నోటి	నోటి(నిత్	,	,,	,,)
అన్ని	అన్నిటి	అన్నిటి(నిత్	,	,,	,)
చేయి	చేయిటి	చేయిటి(నిత్	,,	,,	,,)
కన్ను	కంటి	కంటి(నిత్	,	,,	,,)
ల్లు	ంటి	ంటి(నిత్	,,	,,	,)
అల్లు	అటి	అటి(నిత్	,	,,	,,)
గొల్లు	గొటి	గొటి(నిత్	,,	,,	,)
గోయి	గోటి	గోటి(నిత్	,,	,,	,,)
చేయి	చేటి	చేటి(నిత్	,,	,	,,)

1 గోయి మొదలగువాని కీరూపము బహువచనము పరమగునప్పుడు సయి తమవచ్చును.—గోతులు, గోతులను, గోతులచేత్. మొ.

3 ఔపవిభక్తికములలోఁ గొన్నిటికి నైకల్పికముగాఁ ద్వితీయాసప్తముల కాదేశమగును —

ప్ర వి.	తృ వి	స వి
డొరు	డొరత్	డొరత్.
త్రాడు	త్రాటన్	త్రాటన్.
చేయి	చేయిటన్	చేయిటన్
కన్ను	కంటన్	కంటన్.
అల్లు	అటుతన్	అటుతన్.
చేయి	చేతన్	చేతన్

---

1 ఆదేశమనఁగా నాకవర్ణముపోయి దానికిమాటుగా మఱియొక వర్ణమువచ్చుట.

చాపవిభక్తికాంతము

కన్నుశబ్దము

		బహు
ప్ర	కన్ను	కన్నులు
ద్వి	కంటినిన్, కంటిన్	కన్నులఁజున్, కన్నులన్
తృ	కంటిచేతన్ కంటిచేన్, కంటిలోడన్, కంటితోన్ కంటన్	కన్నులచేతన్ కన్నులచేన్, కన్నులలోడన్ కన్నులలోన్.
చ	కంటికొఱకున్ కంటికై	కన్నులకొఱకున్ కన్నులకై.
ష	కంటివలనన్ కంటికంటెన్	కన్నులవలనన్ కన్నులకంటెన్.
ప	కంటికిన్, కంటియొక్క-	కన్నులకున్, కన్నులయొక్క, కన్నులలోపన్ కన్నులలోన్
స	కంటన్, కంటియందున్	కన్నులయందున్, కన్నులలనున్.

విశేషణము.

౧ విశేష్యమును ధర్మములను దెలుపునవి విశేషణములనఁబడును

౨ గుణవాచకములు సంఖ్యావాచకములు, క్రియావాచకములు, అని విశేషణములు మూఁడువిధములు.

౩. విశేష్యముల గుణములను దెలుపునవి గుణవిశేషణములు —తెల్ల మంచి, నిగ్గు [రూపము, రసము, స్పర్శము, మొదలగునవి గుణములు]

౪ ప్రాయికముగాఁ దెనుఁగు విశేషణములు స్త్రీలింగ సమములయి యుండునుగాన, అవి లింగవచనాది భేదములేక యెల్లవిశేష్యములకును ముందు ప్రయోగింపఁబడును—పెద్దమనుష్యుడు, మంచిపడఁతి, చిన్నపలక, నల్లమృగములు

౫ విశేష్యములు పరమలగునప్పుడు ఆకారాంత గుణవాచకంబుల తుదను నివర్ణకము ఐచ్ఛికముగా వచ్చును —నల్లకోక, నల్లనికోక చక్కని బాలుఁడు చిన్నపుస్తకము

౬. మువర్ణాంత విశేషణముల మివర్ణమునకు విశేష్యము పరమగునపుడు పువర్ణకముగాని, పూర్ణబిందు పూర్వక పువర్ణకముగాని, ఆగును —సరసము + మాట =సరసపుమాట సరసంపుమాట

౭ సంఖ్యను దెలుపునవి సంఖ్యావాచకములు —రెండు, ఇద్దఱు

౮ సంఖ్యార్థకములు, సంక్షేయార్థకములు, పూరణార్థకములు అని సంఖ్యా

వాచకములు మూఁడువిధములు రెండు, మూడు, మొదలగునవి సంఖ్యార్థకములు ఇద్దఱు మ్మగురు, మొదలగునవి సంఖ్యేయార్థకములు రెండవ, మూడవ, మొదలగునవి పూరణార్థకములు

౯ క్రియలవలనం గలిగినవి క్రియావాచక విశేషణములు —కొట్టుచున్న కొట్టిన కొట్టఁగల కొట్టు కొట్టెడు కొట్టెడి

౧౦ ఈక్రియాజన్య విశేషణములతుదను అట్టి అనునది వైకల్పికముగాఁ జేర్చఁబడును —కొట్టుచున్నట్టి కొట్టుచున్న కొట్టినట్టి కొట్టిన మొ

౧౧ క్రియావాచకములకుఁదక్క మిగిలిన విశేషణములకు, బన, ఆగు ట్టా, అను క్రియాజన్య విశేషణములు వైకల్పికముగా సంతాగమంబు లగును —నిగ్గన, నిగ్గగు, నిగ్గా(చెక్కులు), నిగు (చెక్కులు)

౧౨ లింబోధక ప్రత్యయములతోఁగూడిన విశేషణముల కీయాగమంబులు నిత్యముగానగును —యోగ్యుఁడగు పురుషుఁడు, మృదువగువస్తువు, ఆందమగు పదార్థము

౧౩ ఒకానొకచోఁగొన్నివిశేష్యములువిశేషణములుగా వాడఁబడును — పనిఁడికంచము, వెండిపళ్ళెము, రాగిచెంబు [ఇచటఁ బనిఁడి మొదలగు విశేష్యములు విశేషణములుగా వాడఁబడినవి]

సర్వనామములు.

౧ విశేష్యముల పునరుక్తిని నివారించుటకయి వానికిమాఱుగాఁ బ్రయోగింపఁబడు పదములు సర్వనామములనఁబడును

౨ సర్వనామములు విశేష్యములకు మాఱుగా నుపయోగింపఁబడునవి వాని విశేష్యములకుంబోలె లింగవిభక్తివచనములు వానికినిగలుగును. సంబోధన ప్రథమ మాత్రముండదు విశేషణములోఁ గూడియుండునపుడు సంబోధన ప్రథమయు నగును —ఓచిన్నవాఁడ, ఓచిన్నదాన.

3 పురుషబోధక సర్వనామములు, సంబంధసర్వనామములు, ప్రశ్నవాచక సర్వనామములు, విశేషణసర్వనామములు, అని సర్వనామములు నాలుగువిధములు.

౪ పురుషములను రెండుపునవి పురుషబోధక సర్వనామములు ప్రథమపురుషము, మధ్యమపురుషము, ఉత్తమపురుషము, అని పురుషములు మూఁడు

౫ ప్రథమ పురుషముతప్పఁదక్క లింగభేదములేదు ప్రథమ పురుషములనందు, వాఁడు, వీఁడు, పుంలింగము, ఆది, ఇది, స్త్రీలింగమును నపుంసకలింగమును నీళ్ళు, మధ్యమపురుషము నేను, ఉత్తమపురుషము.

౬ పురుషత్రయ సర్వనామములిట్లు రూపనిష్పత్తిఁ బొందును —

పురు	లింగ	విభ	ఏక	బహు
ప్ర	పుం	ప్ర.	వాఁడు / వీఁడు	వాండ్రు, వాఱు, వారలు / వీండ్రు, వీరు వీర్లు
,	,	ద్వి.	వానిన్ / వీనిన్	వారిన్, వారల్ వాండ్రన్. / వీరిన్, వీరల్, వీండ్రన్
,	,	తృ.	వానిచేత. మొ / వీనిచేత. మొ	వారిచేత మొ / వీరిచేత. మొ.
,,	స్త్రీ	ప్ర	ఆది / ఇది	వారు, వాఁతలు. / వీరు, వీరలు.
,,	,,	ద్వి.	వానిన్ / దీనిన్	వారిన్ వారల్. / వీరిన్, వీరల్
,	,,	తృ.	వానిచేత మొ / దీనిచేత మొ	వారిచేత. మొ. / వీరిచేత. మొ
,	న.	ప్ర	ఆది, ఇది.	అవి, ఇవి.
,	,	ద్వి.	దానిన్, దీనిన్.	వానిన్, వీనిన్
,	,,	తృ.	దానిచేత మొ / దీనిచేత మొ.	వానిచేత. మొ / వీనిచేత. మొ.
మ		ప్ర	నీవు, ఈవు.	మీరు, మీరలు, ఈరు, ఈరలు.
,,		ద్వి	నిన్నున్, నినున్	మిమ్మున్, మిమున్
,,		తృ.	నీచేత. మొ	మీచేత. మొ
ఉ		ప్ర.	నేను, ఎను.	నేము, ఎము, మేము.
,,		ద్వి	నన్నున్ ననున్	మమ్మున్, మమున్.
,,		తృ	నాచేత మొ.	మాచేత. మొ

[ఇందుఁదృతీయయందాక్కు రూపమువఱకును రూపభేదములు వక్కాణింపఁబడినవి తక్కినవి యూహించుకొనవలయును]

౭. తాను అనునది ప్రథమపురుష సర్వనామమునకు పునరుక్తిని మాన్చ నాత్మకు వాడఁబడు నొకవిధమైన పురుషసర్వనామము —వాఁడు తాను నిన్న వచ్చినాఁడనని చెప్పుచున్నాఁడు, అది తాను యోగ్యురాల ననుట నుచున్నవారు తామే చెప్పినది నిజమందురు.

	ఏక	బహు
ప్రథమావి	తాను	తాము, తారు, తమరు.
ద్వితీయ	తన్నున్, తనున్	తమ్మున్, తమున్
తృతీయాది	తన(చేత, కై)	తమ(చేత, కై)

౯ పూజయంబునుం బ్రథమపురుషైకవచన పుంలింగమునకు అతఁడు, ఆయన, ఇతఁడు, ఈయన, ఆనునవియు, స్త్రీలింగమునకు, ఆమె, ఆపె, ఆకె ఈమె, ఈపె, ఈకె, ఆనునవియు వచ్చును.

౯ మనము అనునది మధ్యమోత్తమపురుషముల కేకముగానుపయోగింపఁ బడు నిత్యబహువచనాంతమగు సర్వనామము మనము అనుదానికి నీవును నేనును ననియర్థము దీని ప్రథమావిభక్తి మనము ద్వితీయ, మనల్ తృతీయాది, మనచేత, మనలచేత కాని

౧౦ మధ్యమోత్తమపురుష సర్వనామములవిశేషణములకుఁ గ్రమముగా నేకవచనమున కును బహువచనమున, రు ము, లు నంతాగమంబులగును— నీవు జాణవు, నేనుజాణను ఈయాగమంబులు పరంబులగునపుడు ఉకారంబునకు ఆకారమగును —నీవుధన్యుఁడవు నేనుధన్యుఁడను, మీరుధన్యులరు, మేముధన్యులము విశేషణము లికారాంతములయ్యెనేని వానికి, వు, ను, లకు, వి, ని క్రమముగా నగును —నీవుసుకృతివి, నేనుసుకృతిని.

౧౧ ఏకవాక్యమునందలి మఱియొక నామముతోడి సంబంధమును గలిగి యుండునవి సంబంధ సర్వనామములు —ఎవఁడు తల్లిదండ్రులమాటను వినునో వాఁడుధన్యుఁడగుఁడును [వైవాక్యములోని ఎవఁడు అనునది యావాక్యమందలి వాఁడు అనునామముతో సంబంధించుచున్నది కాఁబట్టి సంబంధసర్వనామము]

౧౨ ఏఁడు ఎవాఁడు, ఎవ్వాఁడు, ఎవ్వఁడు, ఎవఁడు ఎతఁడు, ఏతఁడు, ఎయన ఎవ్వరిత, ఎవ్వర్ర, ఎవ్వత, ఎవరిత, ఎవర్ర, ఎవత, ఎవ్వరితి, ఎవ్వర్రి, ఎవ్వతి, ఎవరితి, ఎవర్రి ఎవతి, ఎవ్వరితె, ఎవ్వర్రె ఎవ్వతె ఎవరితె, ఎవర్రె ఎవతె, ఎవ్వర్రుక, ఎవ్వతుక, ఎవర్రుక, ఎవతుక, ఏమె, ఏపె, ఏకె, ఎచిడ, ఏయవు ఎది, ఏది, ఎద్ది, ఏయది, ఎయ్యది, ఇవి సంబంధసర్వనామములు ఇందు, ఎఁడు మొదలగునవి మహదర్థకమనందును, ఎవ్వరిత మొదలగునవి మహత్యర్థకమనందును, ఎది మొదలగునవి యమహదర్థకమనందును వచ్చును

౧౩ ప్రశ్నములనడుగుటయం దుపయోగపడునవి ప్రశ్నవాచకసర్వనామములు.—ఏస్థవత్సరమునీవు జన్మించితివి? ఎవ్వఁడు రావణుని సంహరించెను?

౧౪ సంబంధసర్వనామములు ఎ, ఎంతఱు, ఎన్ని, ప్రశ్నములయెంతువాడు బడుతుగానఁ ప్రశ్నవాచక సర్వనామములు

౧౫ సర్వనామధర్మములను విశేషణధర్మములను గూడఁగలిగి యుండునవి విశేషణసర్వనామములు—అందఱు [దుర్జను నంచఱునిందింతురు దుర్జనుఁడఱు నరులు నిందింతురు ఇంకు మొదటి వాక్యమునందు సర్వనామ ధర్మముచు, రెండవ వాక్యమునందు విశేషణధర్మమున, అందఱు అనుదానికిఁగలదు కాఱున విశేషణ సర్వనామము]

౧౬ నిర్దిష్టసర్వనామములు, అనిర్దిష్టసర్వనామములు, సంఖ్యావాచక సర్వనామములు, అనివిశేషణ సర్వనామములు మూఱువిధములు

౧౭ తమతో సంబంధించు విషయములను నిర్దేశించునవి నిర్దిష్ట సర్వనామములు—ఆవట్టిదము, ఈప్రాయము ఆ, ఈ, అను రెండును నిర్దిష్ట సర్వనామములు. [లొంటివారువీని సర్వనామములుగాఁ జెప్పరికాని వీఁయండుఁ గేవల విశేషణధర్మమే కానఁబడఁచుంటంజేసి విశేషణములని చెప్పటయేమేలు]

౧౮ సంయుక్తాక్షరములను, శ్, ష, స, వ, ర, లను బరంబులగునపుడు దక్కు ఆ, ఈ, ఎ లు తమహ్రస్వముంబొందిమీఁదివర్ణములకు వికల్పకముగాద్విత్వంబును బుట్టించును—ఆకాలము, ఆక్కాలము ఈకాలము, ఇక్కాలము ఏకాలము, ఎక్కాలము, ఆశబ్దము, ఈగూఢము, ఎప్రోలు

౧౯ తమతో సంబంధింపఁ బడు విషయముల నిర్దేశింపనివి యనిర్దిష్ట సర్వనామములు—పెక్కు లెగలు అన్ని, ఇన్ని, ఎన్ని కొన్ని, పలు అందఱు, అందఱు, ఇందఱు, కొందఱు, పెక్కు పెక్కండ్రు, పెక్కూరు, పలువురు, పలుగుండ్రు ఇవి యనిర్దిష్ట సర్వనామములు.

౨౦ సంఖ్యను జెప్పటయందు వర్తించునవి సంఖ్యావాచక సర్వనామములు —ఒకఁడు నిజముచెప్పెనుగాని యిద్దఱుకల్లలాడిరి ఒక్కఁడు ఒక్కరిత్త, ఒక్కటి ఇద్దఱు, ఇరుగురు, రెండు, మూగురు, మగ్గురు, ముగురు, మూడు, మొదలగునవి సంఖ్యావాచక సర్వనామములు.

[ఒక్కఁడు మొదలగువానికి బహువచనంబులనేకంబులుగలవు. గ్రంథవిస్తర భీతిచేనవి యింతచాహరింపఁ బడవయ్యెను వానిశబ్దదక్కుంగల వ్యాకరణముల వలనను, ఆర్యవ్యవహారంబువలనను, ఎఱుంగునది]

క్రి య.

1 వ్యాపారమునుదెలుపునట్టిపదములు క్రియలనఁబడును పోషించు కొట్టు.

2 ధాతువులకానయం దుకారమందును [ప్రత్యయమాలోడఁ గూడక మునుపు క్రియకు ధాతువనియు నామమునకుఁ బ్రాతిపదికమనియు, పేర్కు]

3 క్రియలు తత్సమములు ఆచ్చికములు అని రెండుతెఱఁగులుగానుండును అందు తత్సమక్రియలయంతమందు ఇంచు ఉంచుము —పోషించు ఈయించుకొన్ని చేర్కక్రియలయంతమందును గానఁబడుచున్నది —ఆరగించు,ఆఘ్రలించు తిలకించు, ఘటికించు, ఫలించు కొన్నితత్సమక్రియలయంతమందు ద్విరక్తలకారముండును— భాసిల్లు రంజిల్లు చాటిల్లు వర్ధిల్లు విలసిల్లు

4 గురువ్ల్లేనట్టియు యకారాంతములు కానట్టియు ధాతువులకొకటి రెండక్షరములగలవానికి వికల్పముగా నించుననుఁబూర్వమున ఇయ్ ఆగమంబగును — భూజి మ్, భుజియించు గుణి ఎ గుణియించు నగించు, నగియించు

5 సకర్మకములు, అకర్మకములు, అని క్రియలు రెండు విధములు

6 కర్మమును గోరునవి సకర్మకములు —బాలుఁడు పాఠమును జదువు చున్నాఁడు ఇచట చదువు ధాతువు సకర్మకము పాఠము" కర్మము (క్రియ వలనఁగలుగు ప్రయోజనాంతరది కర్మము) కర్మమునుగోరనివి అకర్మకములు — పిల్లవాఁడు పరుగెత్తుచున్నాఁడు

7 కర్తృార్థక ప్రయోగము, కర్మార్థక ప్రయోగము అని సకర్మక క్రియలలో రెండు ప్రయోగములు గలవు.

8 కర్త ప్రథమగానుండునది కర్తృార్థక ప్రయోగము—ఉపాధ్యాయుఁడు శిష్యుని శిక్షించెను ఇచట ఉపాధ్యాయుఁడు కర్త (ధాత్వర్థ వ్యాపారమునకు ఆశ్రయమైనది కర్త) కర్మము ప్రథమగానుండునది కర్మార్థక ప్రయోగము — శిష్యుఁడు ఉపాధ్యాయునిచేత శిక్షింపఁబడెను

9 సమాపకములు, అసమాపకములు అనిక్రియలన్నియు రెండువిధములు. సమాపకము లనఁగా ముగిసినవి —కొట్టుచున్నాఁడు అసమాపకము లనఁగా ముగియనివి —కొట్టి

10 స్వార్థకము, ప్రార్థనార్థకము, ఆశీరాద్యర్థకము అని సమాపక్రియలు మూడు భాగములు గలవి.

11 వర్తమానకాలము భూతకాలము, భవిష్యత్కాలము తద్ధర్మార్థకము, అని స్వార్థకమందు నాలుగుకాలములు గలవు.

౧౬ ఇపుడు జరుగుచున్నకాలమును దెలుపునది వర్తమానకాలము —పురు గులు ప్రాకుచున్నవి వెనుకజరిగిన కాలమును దెలుపుది భూతకాలము —పురు గులు ప్రాకెను ముందరా బోవు కాలమును దెలుపునది భవిష్యత్కాలము—పురు గులు ప్రాకఁగలవు సైమూమ కాలములతుందు సొకటిగానుండు స్వభావములఁ దెలుపునది తద్ధర్మము —పురుగులుప్రాకును

౧౩. అవ్యయములు, విశేషణములు, విశేష్యములు, అని యసమాపకక్రియలు మూఁడువిధములు తుమున్నార్థకము, క్త్వార్థకము, శత్రర్థకము మొదలగునవి యవ్య యములు ధాతువునకుఁగ్రమముగా ప్రత్యయసహిత అకారమును, ఇకారమును, ప్రత్య యసహితచువర్ణకమును, చేర్చుటవల్ల తుమున్నార్థ్యర్థకములు మూఁడును నిష్పన్నము లగును —కొట్టఁ (తుమున్నార్థ్యర్థకము) కొట్టి (క్త్వార్థకము), కొట్టుచుఁ (శత్రర్థ కము) [అవ్యయములకు (క్రియాకాంక్షములని) విశేషణములకు నామకాంక్షములని, విశేష్యములకు ధాత్వర్థకాంక్షలని చేళ్ళ]

౧౪ భావము, వ్యతిరేకము అని యర్థమునసుసరించిన రెండు భేదములు గలవు వ్యతిరేకమనఁగా క్రియయొక్క అభావము [illegible]

౧౫ కర్తలనుబట్టి క్రియలకు, ప్రథమపురుషము, మధ్యమపురుషము, ఉత్తమ పురుషము అనిమూఁడుపురుషములు గలవు ప్రథమపురుష సర్వనామమునుగానివిశేష్య మునుగానికర్తఁగాగలిగినది ప్రథమపురుషము మధ్యమపురుష సర్వనామమునుకర్తఁ గాఁగలదిమధ్యమపురుషము, ఉత్తమపురుష సర్వనామమునుకర్తగాఁగలది ఉత్తమ పురుషము.

౧౬. ప్రథమపురుషమునందక్రియ లింగిభేదము లేదు ప్రతిపురుషమునందును ఏకవచన బహువచన భేదములకలదు

౧౭ మఱియు సహాయక్రియలు, స్వతంత్రక్రియలు న్యూనక్రియలు, అని క్రియలు మూఁడింగులుగానుండును సహాయక్రియలకే ఉపక్రియలనిపేరు

ఉపక్రియలు

౧౮ కాలముమొదలగువాని సేర్చుచుటయందుఁ గ్రియలకు సహాయముగా వచ్చుక్రియలు ఉపక్రియలనఁబడును అవెలుఁగుననట్టియుపక్రియలునాలుగు —ఉండు కలుగు, పడు, కొను

ఉపక్రియల రూపనిష్పత్తి.

౧ ఉండుధాతువు

వర్తమానకాలము

పురుషము.	లింగము.	ఏకవచనము	బహువచనము
ప్ర	పుం	ఉన్నాఁడు	ఉన్నారు
,,	స్త్రీ	ఉన్నది	ఉన్నారు
,,	న.	ఉన్నది.	ఉన్నవి
మ		ఉన్నావు	ఉన్నారు
ఉ		ఉన్నాను	ఉన్నాము

[ఈ క్రియ యింతవఱకే యకర్మకక్రియగా నుపయోగింపఁబడును]

తొమ్మిదవ ధాతువు

వర్తమానకాలము

ప్ర	పుం	కలఁడు.	కలరు.
,,	స్త్రీ	కలదు	కలరు
,,	న.	కలదు.	కలవు
మ		కలవు	కలరు.
ఉ		కలను.	కలము

[ఈ క్రియయు నింతవఱకే యసకర్మకక్రియగా నుపయోగింపఁబడును]

3 పదుధాతువు.

శమాపకములు.

స్వార్థకమ్ము భావము

వర్తమానకాలము.

పురు.	లింగ.	ఏక.	బహు
ప్ర.	పుం	పడుచున్నాఁడు.	పడుచున్నారు
,,	స్త్రీ.	పడుచున్నది	పడుచున్నారు
,,	న	పడుచున్నది.	పడుచున్నవి.
మ.		పడుచున్నావు.	పడుచున్నారు.
ఉ		పడుచున్నాను.	పడుచున్నాము.

భూతకాలము.

ప్ర	పుం, స్త్రీ	పడియెను, పడెను	పడిరి.
,,	న.	పడియెను పడెను	పడియెను, పడెను.
మ.		పడితివి, పడితి.	పడితిరి
ఉ.		పడితిని	పడితిమి.

భవిష్యత్కాలము

ప్ర	పుం	పడఁగలడు	పడఁగలరు
	స్త్రీ	పడఁగలదు	పడఁగలరు
	న	పడఁగలదు	పడఁగలవు
మ		పడఁగలవు	పడఁగలరు
ఉ		పడఁగలను	పడఁగలము

తద్ధర్మము

ప్ర	పుం స్త్రీ	పడును	పడుదురు
	న	పడును	పడును
మ		పడుదువు చదువు	పడుదురు
ఉ		పడుదును	పడుదుము

తద్ధర్మము రూపాంతరము

ప్ర	పుం స్త్రీ	పడియెడును పడెడును పడియెడిని పడెడిని	పడియెదరు పడెదరు
		పడియెడును పడెడును పడియెడిని పడెడిని	పడియెడును పడెడును పడియెడిని పడెడిని
మ		పడియెదవు పడెదవు పడియెదు పడెదు	పడియెదరు పడెదరు
ఉ		పడియెదను పడెదను	పడియెదము పడెదము

వ్యతిరేకము

తద్ధర్మము.

ప్ర	పుం	పడఁడు	పడరు
	స్త్రీ	పడదు	పడరు
	న	పడదు	పడవు
మ		పడవు	పడరు.
ఉ		పడను	పడము

ప్రార్థనార్థకము

౧ భావము

మ	చదువుము పడు	పడుఁడు పడుఁడి	

ఉభయకర్తృకము— చదువదము

౨ వ్యతిరేకము

మం.	పడకము పడకు	పడకుఁడు పడకుఁడి	

ఆశీరాద్యర్థకము—పడెడుఁ పడియెడుఁ పడుతఁ

అసమాపకములు

౧ క్రియాకాంక్షములు.

౧ పడి క్త్వార్థకము		౪ పడుచుఁ శత్రర్థకము	
౨ పడక వ్యతిరేకక్త్వార్థకము		౫ పడుఁడుఁ ఆనంతర్యార్థకము	
౩ పడఁ తుమున్నాద్యర్థకము		౬ పడినఁ పడ్డఁ చేదాద్యర్థకము	

౨ నామాకాంక్షములు.

౧ పడుచున్న వర్తమానార్థక విశేషణము		౪ పడు పడియెడు పడెడు పడియెడి ఐడెడి తద్ధర్మార్థక విశేషణము	
౨ పడిన పడ్డ భూతార్థక విశేషణము			
౩ పడఁగల భవిష్యదర్థక విశేషణము		౫ పడని వ్యతిరేకార్థకవిశేషణము	

౩ భావ్యర్థకములు

౧ పడుట భావ్యర్థకము.

౨ పడమి, వ్యతిరేకభావ్యర్థకము.

[దీనికి స్వతంత్ర క్రియ యగునప్పుడు సంయుక్తమీరూపములే వచ్చును]

---

౪ కొనుధాతువు

సమాపకము స్వార్థకము

భావము.

వర్తమానకాలము

ప్ర	పుం	కొనుచున్నాఁడు కొంచున్నాఁడు	కొన్నాఁడు	కొనుచున్నారు కొంచున్నారు కొనుచున్నారు కొంచున్నారు

ప్ర	స్త్రీ	కొనుచున్నది కొన్చున్నది	కొనుచున్నారు కొన్చున్నారు
		కొంచున్నది	కొంచున్నారు
		కొనుచున్నది కొన్చున్నది	కొనుచున్నవి కొన్చున్నవి
		కొంచున్నది	కొంచున్నవి
మ		కొనుచున్నాళ్లు కొన్చున్నాళ్లు	కొనుచున్నారు కొన్చున్నారు
		కొంచున్నాళ్లు	కొంచున్నారు
ఉ		కొనుచున్నాను కొన్చున్నాను,	కొనుచున్నాము కొన్చున్నాము,
		కొంచున్నాను	కొంచున్నారూ

భూతకాలము

ప్ర	పుం స్త్రీ.	కొనియెను కొనెను	కొనిరి.
	న	కొనియెను కొనెను	కొనియెను కొనెను
మ		కొంటివి కొంటి	కొంటిరి
ఉ		కొంటిని	కొంటిమి

భవిష్యత్కాలము

ప్ర	పుం	కొనఁగలఁడు	కొనఁగలరు
	స్త్రీ.	కొనఁగలదు	కొనఁగలరు.
	న.	కొనఁగలదు.	కొనఁగలవు.
మ		కొనఁగలవు.	కొనఁగలరు.
ఉ		కొనఁగలము.	కొనఁగలము

తథ్యర్థము

ప్ర	పుం స్త్రీ.	కొనును }	కొనుదురు కొందురు, కొండ్రు
			కొందురు కొండ్రు.
	న	కొనును	కొనును
మ.		కొనుదువు కొందువు కొనుదు,	కొనుదురు కొందురు కొండ్రు,
		కొందు కొందువు కొందు.	కొందురు కొండ్రు
ఉ.		కొనుదును కొందును }	కొనుదుము కొందుము
		కొందుము	కొందుము

తద్ధర్మకు రూపాంతరకు

ప్ర	పుం	స్త్రీ. కొనియెడును కొనెడును	కొనియెదరు
		కొనియెడిని కొనెడిని	కొనెదరు
	న	కొనియెడును కొనెడును	కొనియెదము కొనెడును,
		కొనియెడిని కొనెడిని	కొనియెడిని కొనెడిని
	మ	కొనియెదలు కొనెదలు	కొనియెదరు
		కొనియెడు కొనెడు	కొనెదరు
	ఉ	కొనియెదను కొనెదము.	కొనియెదము కొనెదము.

వ్యతిరేకతద్ధర్మము.

ప్ర	పుం	కొనఁడు	కొనరు.
	స్త్రీ	కొనదు.	కొనరు
	న	కొనదు	కొనవు
	మ.	కొనవు	కొనరు.
	ఉ	కొనను	కొనము

ప్రార్థనార్థకము.

౧ భావము

	మ	కొమము కొమ్ము	కొనఁడు కొండు

ఉభయకర్తృకకు—కొనదము కొందము కొండము.

౨ వ్యతిరేకము.

	మం.	కొనకుకు కొనకు	కొనకుఁడు

ఆశీర్వాద్యర్థకము—కొనియెదును కొనెదును కొనుగాక

అనుకూలకములు.

౧ క్రియాకాంక్షములు.

౧ కొని క్త్వార్థకము.	౪ కొనుచు కొన్చు కొంచు శత్రర్థకము
౨ కొనక వ్యతిరేకక్త్వార్థకము	౫ కొనుడుక, అనంతర్యార్థకము.
౩ కొనఁగ తుమున్నాద్యర్థకము.	౬ కొనినఁగ కొన్నఁ చేదాద్యర్థకము.

---

౨ నామకాంక్షములు

౧ కొనుచున్న కొన్నన్న, కొంచున్న ౪ కొనియెడు, కొనెను కొనియెఁ, కొనెడి,
వర్తమానార్థక విశేషణము. తద్ధర్మార్థక విశేషణము
౨ కొనిన కొన్న భూతార్థకవిశేషణము ౫ కొనని వ్యతిరేకార్థక విశేషణము
౩. కొనఁగల భవిష్యదర్థకవిశేషణము

౧ కొనుట కొంట ధాత్వర్థకము.

౨ కొనమి వ్యతిరేకధాత్వర్థకము

[ఈక్రియపను స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపఁబడునప్పు డీరూపములేవచ్చును]

స్వతంత్రక్రియ.

౧ ఇంచు అంతమందుఁగల ధాతువులకు వర్తమానార్థకము భవిష్యదర్థకము ప్రార్థనార్థకము వ్యతిరేకార్థకము తుమున్నర్థకము ప్రేరణార్థకము మొదలైనవి పరంబులగునపుడు చకారంబునకు పకారంబగును,— పోషించు— పోషింపుచున్నాఁడు, పోషింపఁగలఁడు పోషింపకు పోషింపఁడు పోషింప, పోషింపించు మొ.

పోషించు కొట్టు ధాతువులు.

౧ కర్త్రర్థక ప్రయోగము

సమాపకము స్వార్థకము

భావము.

వర్తమానకాలము.

౨ ధాతువులయొక్క శత్రర్థక రూపమునకు తుదను ఉండుధాతువులయొక్క వర్తమానకాలరూపములను జేర్చుటవలన వర్తమానకాలము నిష్పన్నమగును —

ప్ర	పుం.	పోషింపుచున్నాఁడు.	పోషింపుచున్నారు	
	స్త్రీ.	పోషింపుచున్నది	పోషింపుచున్నారు.	
	న.	పోషింపుచున్నది.	పోషింపుచున్నవి.	
మ		పోషింపుచున్నాళ	పోషింపుచున్నారు	
ఉ		పోషింపుచున్నాము.	పోషింపుచున్నాము.	
ప్ర	పుం.	కొట్టుచున్నాఁడు.	కొట్టుచున్నారు.	
	స్త్రీ.	కొట్టుచున్నది	కొట్టుచున్నారు.	
	న	కొట్టుచున్నది.	కొట్టుచున్నవి.	
		కొట్టుచున్నాళ.	కొట్టుచున్నారు.	
		కొట్టుచున్నాను	కొట్టుచున్నాము.	

2 భూతకాలము.

ప్రథమపురుషైకవచన నపుంసకలింగ బహువచనములందు ధాతుపు తుదను ఎను వర్ణకము చేర్చఁబడును పుంలింగ స్త్రీలింగ బహువచనములందు వివర్ణకమును మధ్యమ పురుషైకవచన బహువచనములందుఁ గ్రమముగా తివి తిరి వర్ణకములును, ఉత్తమపురుషైకవచన బహువచనములందుఁ గ్రమముగా తిని తిమి వర్ణకములును క్త్వార్థకరూపము తుదను జేర్చఁబడును. తివిలోని వివర్ణకము త్రైకల్పికముగా లోపించును —

ప్ర	పుం	స్త్రీ	పోషించెను	పోషించిరి.
		న	పోషించెను	పోషించెను.
మ.			పోషించితివి పోషించితి.	పోషించితిరి.
ఉ			పోషించితిని.	పోషించితిమి
ప్ర	పుం.	స్త్రీ	కొట్టెను	కొట్టిరి.
	న		కొట్టెను	కొట్టెను.
మ.			కొట్టితివి కొట్టితి.	కొట్టితిరి
ఉ			కొట్టితిని.	కొట్టితిమి.

---

3 భవిష్యత్కాలము.

ధాతుపుతొక్క తుమున్నర్థక రూపము తుదను కలుగు ధాతుపుతొక్క వర్తమానకాలరూపములను జేర్చుటవలన భవిష్యత్కాలము నిష్పన్నమగును.—

ప్ర.	పుం.		పోషింపఁగలఁడు.	పోషింపఁగలరు.
	స్త్రీ.		పోషింప గలదు.	పోషింపఁగలరు.
	న.		పోషింపఁగలదు.	పోషింపఁగలవు.
మ			పోషింపఁగలవు	పోషింపఁగలరు.
ఉ.			పోషింపఁగలను.	పోషింపఁగలము.
ప్ర	పుం		కొట్టఁగలఁడు.	కొట్ట గలరు.
	స్త్రీ.		కొట్టఁగలదు.	కొట్టఁగలరు.
	న		కొట్టఁగలవు.	కొట్టఁగలరు
మ.			కొట్టఁగలవు.	కొట్టఁగలరు.
ఉ.			కొట్టఁగలను.	కొట్టఁగలము.

---

౪ తద్ధర్మము

౫౫ ప్రథమపురుషైకవచన నపుంసకలింగ బహువచనములందు నువర్ణకమును రూపాంతరమునందు ద్రుతసహితములగు ఎడు ఎది వర్ణకములను పుంలింగ స్త్రీలింగ బహువచనములందు రువర్ణకమును, రూపాంతరమునందు ఎదరు వర్ణకమును మధ్యమపురుషైకవచనే బహువచనములందుఁ గ్రమముగా రువు రువర్ణకమును రూపాంతరమునందు ఎదవు ఎదరు వర్ణకములను ఉత్తమపురుషైకవచన బహువచనములందుఁ గ్రమముగా ము ము వర్ణకములను రూపాంతరమునందు ఎదను ఎదము వర్ణకములును ధాతువుతుదను జేర్చుటవలన తద్ధర్మార్థకము నిష్పన్నమగుఁ — వీనిలో మధ్యమపురుషమునందలి వు వర్ణకము వైకల్పికముగా లోపించును అవ్వఁడు తుది ఆకారమునకు ఉకారమగును —

ప్ర	పుం స్త్రీ	పోషించును	పోషింపఁబడురు	పోషింపఁబడురు
	న	పోషించును	పోషించును	
మ		పోషింపుదువు	పోషింపుదురు	పోషింపుదురు*,
		పోషింతువు, పోషించెదు	పోషింపఁగలరు	
ఉ		పోషింపుదును	పోషింపుదుము	పోషించెదము
ప్ర	పుం స్త్రీ	కొట్టును	కొట్టుదురు	
	న	కొట్టును	కొట్టును.	
మ		కొట్టుదువు	కొట్టుదురు	
ఉ		కొట్టుదును	కొట్టుదుము	

రూపాంతరము.

ప్ర	పుం స్త్రీ	పోషించెడున్ పోషించెడిన్.	పోషించెదరు	
	న	పోషించెడున్ పోషించెడిన్.	పోషించెడున్ పోషించెడిన్	
మ		పోషించెదవు పోషించెదు	పోషించెదరు.	
ఉ		పోషించెదను	పోషించెదము.	
ప్ర	పుం స్త్రీ	కొట్టెడున్ కొట్టెడిన్.	కొట్టెదరు	
	న	కొట్టెడున్ కొట్టెడిన్.	కొట్టెడున్ కొట్టెడిన్.	
మ		కొట్టెదవు కొట్టెదు	కొట్టెదరు	
ఉ		కొట్టెదను	కొట్టెదము	

---

* ఇంచునపు దవర్ణకము పరమగునపుడు వైకల్పికముగా చువర్ణకము లోపించి దకారమునపు తకారమగును దానికి రువర్ణకము పరమయ్యేనేని ఉకారము వైకల్పికముగా లోపించును — పోషింత్రు నిందింత్రు.

వ్యతిరేకము

తద్ధర్మార్థకము

౬ ప్రథమపురుషైకవచనమునఁ బుంలింగమందు ఁడువర్ణకమును స్త్రీలింగ నపుంసకలింగములయందు దువర్ణకమును బహువచనమునఁ బుంలింగ స్త్రీలింగముల యందు రువర్ణకమును నపుంసకలింగమునందు ఫువర్ణకమును మధ్యమపురుషైక వచన బహువచనములయందుఁ ద్రమముగా భు రు వర్ణకములును ఉత్తమపురు షైకవచన బహువచనములయందుఁ ద్రమముగా ను ము వర్ణకములును తుమున్న ర్థకరూపము తుదను జేర్చుటవలన వ్యతిరేకతద్ధర్మార్థకము నిష్పన్నమగును —

ప్ర	పుం	పోషింపఁడు	పోషింపరు.
	స్త్రీ	పోషింపదు	పోషింపరు
	న	పోషింపదు	పోషింపవు
మ		పోషింపవు	పోషింపరు
ఉ		పోషింపను	పోషింపము.
ప్ర	పుం	కొట్టఁడు	కొట్టరు
	స్త్రీ	కొట్టరు	కొట్టరు.
	న	కొట్టదు	కొట్టవు.
మ		కొట్టవు	కొట్టరు
ఉ		కొట్టను	కొట్టము

౧ మధ్యమపురుషైకవచన బహువచనములయందుఁ ద్రమముగా ము ఁడు వర్ణకములు ధాతుభుతుదను జేర్చుటవలన ప్రార్థనార్థకము నిష్పన్నమగును తక్కిన పురుషములులేవు —

పురు.	ఏక	బహు
మ.	పోషింపుము	పోషింపుఁడు.
మ.	కొట్టుము	కొట్టుఁడు.

౨ ప్రార్థనార్థకమునం దుది ఉకారమునకు అ ఆ ఇ ఈ లు వైకల్పిక ముగానగును — పోషింపుమ పోషింపుమా కొట్టుమి కొట్టుమీ పోషింపుఁడ పోషింపుఁడా కొట్టుఁడి కొట్టుఁడీ.

౩ వ్యతిరేకార్థక మధ్యమపురుషమునకు ఎ ఏ ఒ ఓ అయ్య అమ్మ, చేర్చుటవలనను ప్రార్థనార్థకమగును — పోషింపవె పోషింపవే పోషింపవా పోషింపవో కొట్టరె కొట్టరే పోషింపరయ్య కొట్టరమ్మ

ఉభయకర్తృక ప్రార్థనార్థకము

౪ దమువర్ణకము ధాతువుతుదను జేర్చుటవలన ఉభయకర్తృక ప్రార్థనార్థకము నిష్పన్నమగును— పోషింపుదము పోషింతము కొట్టుదము

వ్యతిరేక ప్రార్థనార్థకము

౫ మధ్యమపురుషైకవచన బహువచనములయందుఁ గ్రమముగా, కుము కుఁడు, వర్ణకములు తుమున్నర్థక రూపము తుదను జేర్చుటవలనే వ్యతిరేక ప్రార్థనార్థకము నిష్పన్నమగును అపుడు తుమున్నర్థకమ దలి ప్రుతము లోపించును—

ఒహొ

మ.	పోషింపకుము,	పోషింపకుఁడు
మ	కొట్టకుము,	కొట్టకుఁడ

ఆశీరాద్యర్థకము

ప్రుతసహితములగు ఎడ, త, వర్ణకములు ధాతువు తుదను జేర్చుటవలన ఆశీరాద్యర్థకము నిష్పన్నమగును — పోషించెడ్ఁ, పోషించుతఁ కొట్టెడ్ఁ, కొట్టుతఁ.

౭ తద్ధర్తార్థకము తుదను, కాతఁ, కావుతఁ, కాక, వీనిని జేర్చుటవలనను ఆశీరాద్యర్థమగును — పోషించుఁగాతఁ పోషింతురుగావుతఁ కొట్టుదురుగాక.

౩ ప్రశ్నేములనడుగునప్రదు క్రియాపదంబులమీఁద ఆ, లువచ్చును — వానిఁబోషించితివా? వారు కొట్టిరే

౪ క్రియాపదంబుమీ ద సంచేహార్థమునంక, ఒ, లు వచ్చును —కొట్టునా కొట్టఁడో

ఆసమాపకములు

అవ్యయములు

క్త్వార్థకము

ధాతువు కొనయందలి ఉకారమువ ఇకారముగాఁ జేయుటవలన క్త్వార్థకము నిష్పన్నమగువ —పోషించి కొట్టి

ఇకారము పరమగునపుడు యకారాంత ధాతువులయాకు సకారమగును— (చేయు+ఇ) చేసి. ఈకార్యము ఎ, కాను పరమగునపుడు సహితము కలుగును— చేసి చేసెను, చేసెడిక్రి చేసికొను

వ్యతిరేక క్రియార్థకము

౯. వెయ్యకపోవడమును సూచించు ప్రత్యయము చేర్చుటవలన వ్యతిరేక క్రియార్థకము సిద్ధించుచున్నది.—పోలించుట, కొట్టక.

సమకాలక్రియార్థకము.

౬. ధాత్వర్థమును ప్రకృతిలింగవచనాదులను చేర్చుటవలన సమకాలక్రియార్థకము సిద్ధించుచున్నది—పోలించుచు, కొట్టుచు.

శీఘ్రార్థకము.

౭. ధాత్వర్థమును ప్రకృతిలింగవచనాదులు చూచుట చేర్చుటవలన శీఘ్రార్థకము సిద్ధించుచున్నది—పోలించుచూ, కొట్టుచూ.

అనంతరక్రియార్థకము

౮. ధాత్వర్థమును ప్రకృతిలింగవచనాదులు చూచుట చేర్చుటవలన అనంతరక్రియార్థకము సిద్ధించుచున్నది — పోలించుచూ, కొట్టుచూ.

హేత్వర్థకము

౯. క్రియాసంబంధమునుబట్టి ప్రకృతిలింగ వచనాదులు చేర్చుటవలన హేత్వర్థకము సిద్ధించుచున్నది—పోలించుట, కొట్టుట.

---

౩. విశేషణములు.

వర్తమానకాలిక విశేషణము.

౧. కర్తృక్రియాసంబంధము కలదని తెలియునటి చేర్చుటవలన వర్తమానకాలిక విశేషణము సిద్ధించుచున్నది— పోలించుచున్న, కొట్టుచున్న.

భూతకాలిక విశేషణము.

౨. క్రియాసంబంధముకలదని నిశ్చయించుట చేర్చుటవలన భూతకాలిక విశేషణము సిద్ధించుచున్నది—పోలించిన, కొట్టిన.

భవిష్యత్కాలిక విశేషణము

౩. కర్తృక్రియాసంబంధము కలుగ కలదియనునటి చేర్చుటవలన భవిష్యత్కాలిక విశేషణము సిద్ధించుచున్నది—పోలించుటకల, కొట్టుటకల.

శక్తర్థకవిశేషణము

ధాత్వర్థ మనుభవ యోగ్య మగుట కర్తృత్వముతో కూడియుండుట చేర్చుటవలన శక్తర్థకవిశేషణము సిద్ధించుచున్నది — పోలించ పోలించెడు పోలించెడి, కొట్టగ కొట్టెడు కొట్టెడి

వ్యతిరేకార్థక విశేషణము

X. తుమున్నర్థకరూపము తుదను నిరర్థకము చేర్చుటవలన వ్యతిరేకార్థక విశేషణము నిష్పన్నమగును.—పోషింప, కొట్టని.

---

3 విశేష్యములు :

ధాత్వర్థకము.

ధాతువునుదను తువర్థకము చేర్చుటవలన ధాత్వర్థకము నిష్పన్నమగును—పోషింపటు, కొట్టటు

వ్యతిరేక ధాత్వర్థకము.

X. తుమున్నర్థకరూపము తుదను మి నిరర్థకము చేర్చుటవలన వ్యతిరేక ధాత్వర్థకము నిష్పన్నమగును.—పోషింపమి, కొట్టమి.

కృదంతములు.

1. ధాతువునుదను క్ష్మి ప్రత్యయమును చేర్చుటవలన శేషము విశేష్యములకు కృదంతమూలనామమును—పోషి(ఏటి), కలిపికొఱకు, కొనుటి, క్రొన్న మొ.

X. కర్త్రర్థక ప్రయోగము.

1. సకర్మకధాతువుల తుమున్నర్థకరూపము తుదను చేరుధాతువు చేర్చుటవలన కర్త్రర్థకము నిష్పన్నమగును — పోషింపఁబడు, కొట్టఁబడు మొ.

X. సమాపకములను, అసమాపకములను, అగు వెక్కురూపములు, చేరు ధాతువులొక్క అయారూపములను సైయోగించుటవలన చేర్చవలను— పోషింప బడుచున్నాఁడు, కొట్టఁబడుచున్నాఁడు, పోషింపఁబడి, కొట్టఁబడి మొ.

అత్యంతవిచార్థకము.

1. క్రియాంశము కర్తను మొదలుపెట్టి యాత్యంతవిచార్థక మగుటవలను. ధాతువు తుదను కొనుధాతువు చేర్చుటవలన అత్యంతవిచార్థకము నిష్పన్నమగును. అప్పుడు ధాతువు కొనబోయిన ఉకారముతో సైకర్మకముగా ఉకారమగును—పోషింపఁజొన్న, పోషింపఁజొన్నను, కొట్టుకొన్న, కొట్టఁజొన్న.

X. సమాపకములను, అసమాపకములను, అగు వెన్నురూపములను ధాతువు తుదను సైయోగించు కొనుధాతువు రూపములను చేర్చుటవలన చేర్చవలను నిర్ధారణార్థ మను వెలయ వెన్నుతేర్చినచో యొకాంగసమాసము.—

ఆత్మనేపదకర్తర్యర్థకము

పోషించుకొనుచున్నాఁడు, పోషించుకొనుచున్నాఁడు, పోషించుకొని, పోషించుకొని; కొట్టుకొనుచున్నాఁడు, కొట్టుకొనుచున్నాఁడు, కొట్టుకొని కొట్టుకొని మొ

ఆత్మనేపదకర్మార్థకము

పోషించుకొనఁబడుచున్నాఁడు, పోషించుకొనఁబడుచున్నాఁడు. పోషించుకొనఁబడి, పోషించుకొనఁబడి కొట్టుకొనఁబడుచున్నాఁడు, కొట్టుకొనఁబడుచున్నాఁడు, కొట్టుకొనఁబడి కొట్టుకొనఁబడి మొ

ప్రేరణార్థకము

౧ మఱియొకనిచేఁ జేయించుట ప్రేరణార్థకమనఁబడును ధాతువు తుదను ఇంచు చేర్చుటవలన ప్రేరణార్థకము నిష్పన్నమగును — పోషింపించు, కొట్టించు.

౨ గమూపకరూపములును, ఆగమూపకరూపములును, కర్తర్యర్థకము మొదలగునవియు, పైనిచెప్పిన చొప్పున ప్రయింపవలయును —

ప్రేరణకర్తర్యర్థకము

పోషింపించుచున్నాఁడు, పోషింపించి కొట్టించుచున్నాఁడు కొట్టించి మొ.

౨ ప్రేరణకర్మార్థకము

పోషింపింపఁబడుచున్నాఁడు పోషింపింపఁబడి కొట్టింపఁబడుచున్నాఁడు కొట్టింపఁబడి మొ.

౩ ప్రేరణాత్మనేపదకర్తర్యర్థకము

పోషింపించుకొనుచున్నాఁడు పోషింపించికొనుచున్నాఁడు, పోషింపించుకొని, పోషింపించికొని కొట్టించుకొనుచున్నాఁడు కొట్టించికొనుచున్నాఁడు, కొట్టించుకొని కొట్టించికొని మొ

౪ ప్రేరణాత్మనేపదకర్మార్థకము.

పోషింపించుకొనఁబడుచున్నాఁడు, పోషింపించికొనఁబడుచున్నాఁడు, పోషింపించుకొనఁబడి, పోషింపించికొనఁబడి కొట్టించుకొనఁబడుచున్నాఁడు, కొట్టించికొనఁబడుచున్నాఁడు కొట్టించుకొనఁబడి కొట్టించికొనఁబడి మొ.

న్యూనక్రియలు.

కొన్నికాలములయందును పురుషములయందును మాత్రము ప్రయోగింపఁబడు క్రియలు న్యూనక్రియలు — ఒల్లఁడు, వలయును మొ.

౧ 'ఒల్లఁడు' దీనికి వ్యతిరేకమునందేకాని భావంబునఁ బ్రయోగములేదు. ఈప్రకారముగానే వలయును, వలెను, వలదు, కూడును కూడదు, మొదలగునవియుఁ

గొన్నియెడలమాత్రమె ప్రయోగింపఁబడుచుఁ

గు వతీయ సాధారణక్రియలు, నిపాతనక్రి

ములు గల

ధాతువు చివరఁ ప్రత్యయసహిత అకారమును, ము ఁదు వర్ణకములును
జెర్చుటవలనఁ గ్రమముగా తుమున్నాద్యర్థకమును ప్రార్థనార్థకమును, నిష్పన్నమగునవి
సాధారణక్రియలు —

ధాతువు	తుమున్నాద్యర్థకము	ప్రార్థనార్థకము
పోషించు	పోషింప	పోషింపుము, పోషింపుఁడు
భరించు	భరింప	భరింపుము, భరింపుఁడు
కొట్టు	కొట్ట	కొట్టుము కొట్టుఁడు
వండు	వండఁ	వండుము, వండుఁడు

3 తుమున్నర్థకమునఁదును, ప్రార్థనార్థకమునందును చేఱుపులు
బొందునవి నిపాతనక్రియలు —

ధాతువు	తుదుఁ	ప్రార్థ
అగు	కాఁ	కమ్ము, కండు
వచ్చు	రాఁ	రమ్ము, రండు.
చొచ్చు	చొరఁ	చొరుము, చొరుఁడు.
చూచు	చూడఁ	చూడుము చూడుఁడు.
ఇచ్చు	ఈన్, ఈయఁ, ఇయ్యఁ	ఇమ్ము ఇండు.
తెచ్చు	లేఁ, లేరఁ	తెమ్ము, తెండు, తెరుము, తెరుఁడు.
చచ్చు	చాఁ, చావఁ	చావుము, చావుఁడు
వాచ్చు	నోఁ, నోవఁ, నావ్వఁ	వాళ్వను నెళ్వఁడు, నోవుము నోవుఁడు.
పోవు	పోఁ, పోవఁ	పొమ్ము, పొండు
అను	అనఁ, నాఁ	అనుము, అనుఁడు
కను	కనఁ, కానఁ	కనుము, కనుఁడు
పిలుచు	పిలువఁ	పిలుము, పిలుఁడు పిలువుము, పిలువుఁడు.
లేచు	లేవఁ	లెమ్ము లెండు
నిలుచు	నిలువఁ	నిలుము నిలుఁడు, నిలువుము, నిలువుఁడు.

మొదలగునవి.

ప్రేరణార్థకము

౧. క్రియలు ప్రేరణార్థకమున సమరూపక్రియలు, భిన్నరూపక్రియలు, అని రెండుదెఱఁగులు

ధాతువుతుదను ఇంచుచేర్చుటనలన నిష్పన్నమగునవి సమరూపక్రియలు — (పోఁచు) పోఁపించు [కొట్టు] కొట్టించు. అట్లుగాక వేరువేరురూపములను బొందునవి భిన్నరూపక్రియలు —(రంజిల్లు) రంజింపించు (ఆడఁగు) ఆడఁచు.

భిన్నరూపక్రియలపట్టిక.

స్వార్థకము	ప్రేరణము	స్వార్థకము.	ప్రేరణము.
పూను	పూనుచు, పూనించు	చూచు	చూపు
తేలు	తేలుచు, తేలించు	పేరుచు	పేరుపు
మగుడు	మగుడుచు, మగిడించు	మేయు	మేపు
కుమురు	కుమురుచు, కుదిరించు	తేచు	తేపు
వినుచు	వినుచు, వినిపించు	కలియు	కలుపు
అసు	అసిపించు	తడియు	తడుపు
తిసు	తిసిపించు	తెలియు	తెలుపు
కను	కనిపించు, కానిపించు	ఆగు	కావించు
మెచ్చు	మెచ్చించు మెప్పించు	వమ్ము	వాపించు రప్పించు
మాను	మానుచు, మానుపు	నెచ్చు	నాంచు, నాప్పించు
	మానిపించు మానించు	ఉండు	ఉనుచు, ఉంచు
మను	మనుచు, మసుపు	డిగు	డిగించు, డించు
ఆడఁగు	ఆడఁచు, ఆడఁగించు	పెరుగు	పెనుచు పెంచు
మాయు	మాపు మాయించు	తునుఁగు	త్రుంచు
కరఁగు	కరఁచు, కరఁగించు	మునుఁగు	ముంచు, మంచు
వడియు	వడుచు	చూచ్చు	చూనుపు, చూప్పించు
కలఁగు	కలఁచు, కలఁగించు	చిగియు	చిగుచు చిగియించు
ఉడుగు	ఉడుపు, ఉడిగించు	చినుఁగు	చించు, చింపు
కడచు	కడపు	త్రెగు	త్రెంచు త్రెంపు
కుడుచు	కుడుప్ర, కుడిపించు	తిరుగు	త్రిప్పు
ఆఁగు	ఆఁచు, ఆఁపు, ఆఁగించు	చచ్చు	చంపు
రేఁగు	రేఁచు, రేఁపు, రేఁగించు	నిలుచు	నిలువరించు, నిలుపు
పాయు	పాపు, పాపు	కొను	కొలుపు
విఱుగు	విఱుచు	ఆడు	ఆడించు

పీచు	పీకుచు పీడించు	పడు	పఱుచు
కూడు	కూరుచు కూడించు	వెలువడు	వెలువరించు వెలువఱచు
చెఱు	చెఱుచు, చెఱుపు		మొదలగునవి

3 ఇందఁ గొన్ని క్రియలకుఁ వెక్కురూపంబులు కానఁబడుచున్నవి — (మొగుడునకు) మొగుడుచు, మొగుచు, మోడుచు మొగిడించు (పోవునకు)పచ్చు, పఱచు పఁచు పరుపు, అనుచు ఆంచు ఆరుపు, ఆంపు

అవ్యయములు :

౧ లింగము, వచనము, పురుషము, విభక్తి, వీనిని బొందకుండు పదములు అవ్యయములు.

౨ లాక్షణికములు, ప్రతిపదోక్తములు అని యవ్యయములు రెండువిధములు గలవి శాస్త్రమునుచేత నిష్పన్నములైనని లాక్షణికములు పుట్టినవి పుట్టినట్లుండునవి ప్రతిపదోక్తములు

3 క్రియాజన్యములు, మొదలగునవి లాక్షణికములైన యవ్యయములు తక్కినవి ప్రతిపదోక్తములు

౪. క్త్వార్థకము, వ్యతిరేకక్త్వార్థకము, తుమున్నార్థ్యర్థకము, శత్రర్థకము, ఆనంతర్యార్థకము, చేదాద్యర్థకము క్రియలవలనఁ గలిగిన యవ్యయములు

౫ అగుధాతువు నమున్నార్థ్యర్థకరూపమగు కాక అవునది విశేషణముల తోడఁ బేరి వానిని అవ్యయములఁజేయును అప్పుడు కవర్ణమునుయొక్క దీర్ఘమునకు హ్రస్వము వైకల్పికముగానగును — గక్కఁగక్, చక్కఁగాక్, పల్లగక్, పల్లగాక్.

౬ పదముల మొండొంటితోఁ గలుపుటకు ఉపయోగింపఁబడు పదములు సముచ్చయములనఁబడును సముచ్చయములు రెండు — యు, ను ఇవి ప్రధానాంతములు. ఉకారాంతములమీఁద నువర్ణమును మిగిలినవానిమీఁద యువర్ణమునుఁ వచ్చును — రాముఁడును సత్యయు హరియు ద్వారకకువచ్చిరి

ప్రతిపదోక్తములు.

అంత	అదిగో	అమ్మచ్చో	అకట	ఇదిగో	ఉచ్చోత్త
అఁట	అద్దిర	అయ్యారె	ఆహా	ఇంచుక	ఓరక
అకట	అనయము	అవుర	ఈఁక	ఇసీ	ఎంతయు
అక్కట	అన్నకచ్చో	ఆ	ఇగో	ఉద్దండి	ఎట్టూ

ఎత్తివి	ఓయి	కాఁబోలు	తథ్యము	ఒలా	సా
ఎప్పటి	ఓహో	కావున	తరువాఁడి	బళె	హుటాహుటి
ఒల్లె	కటకట	కొఱకు	తర్వాత	బాపు	హోరాహోరి
ఏవి	కట్టా	కోఱకు	తలా	బాపురె	అయ్యో
ఏల	కడు	క్రమ్మఱ	దనుక	వఱ్ఱు	ఎట్టకేలకు
ఒండొ	కద	గ్రక్కున	దాఁక	మఱి	ఎట్టకేని
ఒఱా	కచా	గ్రమ్మన	పాటిక	మిక్కిలి	పైసరె
ఒత్తివి	కనుక	నీ	పడఁబడి	మిన్నక	పొరిపొరి
ఓహో	కరము	చెఱి	పిదప	వెండియు	బోరన
ఓచెల్ల	కాని	చ్లెఁబో	పిమ్మట	వెండి	మొదలగునవి
ఓయి	కాఁబట్టి	చేసి	ఒళె	సవి	

క్రుతప్రక్రుతికములు, కళలు అని పదమల్నియు రెండువిధములు క్రుత మంతమందుఁగలవి క్రుతప్రక్రుతికములు క్రుతమంతమందురానివి కళలు

౨ క్రుతప్రక్రుతికములు—౧ ప్రథమ కయి,యొక్క, కాకమిగిలినవిభక్తులు—గిరిక్, దొరనుక్, వనములక్ నాచేతక్ నీచేన్, వానితోడక్, చానితో మాఁటాడుక్, మీవలనక్, తనకంటెక్ హరికిక్, మనకన్, శూరులలోపల్క్, నగలలోన్ గృహమునందక్, స్వర్గమునక్ ౨ భూతతద్ధర్తృక ప్రథమపురుషైక వచనములు —వచ్చెక్, వండుక్, కొట్టెడుక్, తినియెడిక్ ౩ ఉత్తమపురుషైక వచనములు —వినుచున్నాను, కంటిక్, చేయఁగలక్ నిలుతుక్, ఆగితిదక్, కవక్. ౪ ఆశీరాద్యర్థకములగు ఎడ, తవర్గకములు —దగ్ధుఁడయ్యెడుక్, మేలుకలుగుతక్, శుభంబగుఁగావుతక్ ౫ శత్రర్థకము —చనుచుక్. ౬ తుమున్నాద్యర్థకము —వీ ఏగక్ ౭ ఆనంతర్యార్థకము —తొలఁగుడుక్ ౮ చేదాద్యర్థకము—వర్షించినక్ ౯ సముచ్చయములు—మాటియక్ నేనునక్ ౧౦ తాను వేను, మొదలగు నవి —తాఁజదివె, నేఁ జెప్పితి, వలెక్, పోలెక్, ఆయ్యక్ మొ

3 క్రుతప్రక్రుతికములు కానివన్నియు గళలు—రాముఁడు, వనము, వస్తువు, వ్యాసులు, ఒక్కనికయి, వారియొక్క,(విభక్తులు) చెప్పితివి వచ్చుచున్నావు (మధ్యమ పురుషక్రియలు) లేచి వచ్చి, (రేఫాంతక్రియలు) కంటిమి, చేయుచున్నాము, (తకారక్రియలు) చే, వినక, (క్త్వార్థకములు ; చేయుచున్నాఁడు, చేయుచున్నది కొట్టినను, చేయఁగలము, చేయఁగలఁడు, చేయఁగలదు, కొట్టఁడు కొట్టదు కొట్టవు,

(వర్తమాన భవిష్యత్, వ్యతిరేక, ప్రధానపురుషములు) ఇంచుక, బాపురె ఁర, కటకట, అప్పుడు ఇప్పుడు ఎప్పుడు ఎమి ఎ, ఎ, ఆ కవా, డొరక, మొ. (అవ్యయములు)

ర వాక్యములతోడనుండు క్రియతో వైకల్పికముగాలోపించును —న్యాయ మార్గంబున నడువవలయున్, నడువవలయును

సమాసపదములు

రెండు పదములుకూడి యొక్కపదమగునవి సమాసంబనఁ డున — నలుగడల పాఁకడలిపట్టి రాయలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు

సాంస్కృతికము, మిశ్రము, ఆచ్చికము, అని సమాసములు మూఁడు విధములు సాంస్కృతికము, కేవలసంస్కృతపదములచేఁ గలిగినచో సిద్ధమన బడును —తత్సమాభకము తత్సమపదములచేఁ గలిగినచో సాధ్యమినఁబడును — తద్భవంబునుదకము తత్సమములకును, ఆచ్చతెఱఁగు పదములకును, కలుగునది మిశ్రము. —తద్భవంబునీరు, చెఱుపుచుదకము కేవలము తెలుఁగు పదములకుఁ గలుగునది యాచ్చికము —చెఱువునీరు.

3 అవ్యయీభావము, తత్పురుషము, ద్వంద్వము, బహువ్రీహి, అని సమాసములు నాలుగువిధములు

ర మొదటిపదమునర్థము ప్రధానముగాఁగలది యవ్యయీభావము — మధ్యేసముద్రము, మీఁగాలు, పెడతల.

ఱ ఉత్తరపదమం నర్థము ప్రధానముగాఁ గలది తత్పురుషము —చోర భయము, దొంగయలఁడి

సమానాధికరణము, వ్యధికరణము, అని తత్పురుషము ద్వివిధంబు. విశేష్యవిశేషణముల సమాసము సమానాధికరణము తక్కినది వ్యధికరణము

సమానాధికరణము — సంఖ్యావాచకము పూర్వపదముగాఁ గలది ద్విగుసమాసము —త్రిలోకి, మల్లోడములు మజ్జగములు

ఒ సంఖ్యావాచకము కానివిశేషణమునకు విశేష్యముతోడ సమాసము కర్మధారయము —సరసవచనము, సరసప్రమాటు, దంటుపాటు

ఓ ఇందు, ఁ ఉపమానము పూర్వపదముగాఁగలది యుపమాన పూర్వ పదసమాసము —చందసుందరము చిగురుమోవి ఁ ఉపమాన మత్తరపదముగాఁగలది యుపమానోత్తరపదసమాసము —హస్తపద్మము వేలుపన్ని 3. ఆవే

ధారణనాచకము పూర్వమందుఁగలది యవధారణ పూర్వపదసమాసము —నిశా కాంత, రేపెల్లఁది ఇదియె రూపకసమాసమన్నఁబడును ర. నటియింపవము లోపిం చినది మధ్యమ పదలోపసమాసము —ఛాయాప్రమము, జ్యాబిడెట్టి

౧౦ వ్యాకరణము.—౧. ద్వితీయాతత్పురుషము.—కృష్ణాశ్రితుఁడు, పద గతుఁడు, ౨. తృతీయాతత్పురుషము — మాసపూర్వుఁడు, నెలతక్కువవా డు ౩. చతుర్థీతత్పురుషము — యూపదారువు, చేవకమేలు, ౪ పంచమీతత్పురు షము — చోరభయము, దొంగలకు, ౫ షష్ఠీతత్పురుషము — లక్ష్మీవల్ల భుఁడు, లచ్చిమగఁడు ౬ సప్తమీతత్పురుషము—ఈశ్వరాశ్రితము, మాటనేర్పరి, ౭ నఞ్తత్పురుషము — అజ్ఞానము

౧౧. రెండుపదముల యర్థములును ప్రధానముగాఁగలది ద్వంద్వ సమా సము —బసవీజనకులు, తల్లిదండ్రులు

౧౨. ఇతరపదార్థము ప్రధానముగాఁగలది బహువ్రీహిసమాసము —శివ కిరణుఁడు, చలివెలుఁగు

౧౩ లుక్సమాసములు, అలుక్సమాసములు, అని సమాసములెల్లి ద్వివిధ ములు విభక్తిలోపించునది లుక్సమాసము —వృక్షమూలము, చెట్టుమొదలు.

౧౪. సమాసమందు విభక్తిలోపించున లకారములోపింపదు — గుణ ములప్రోకి.

౧౫ విభక్తిలోపింపని చలుక్సమాసము —వనేచరుఁడు, నీలోడిచెలిమి, సమాసమందు, చేత, తోడ, వలన, వీనియంత్య అకారమునకు ఇకారమును, అందునకు మువను ఆలియను నాగమంబును నగును —నాచేతిపోరు, నీలోడినెయ్యము, వానవలనితప్పు, నాయందలివయ.

౧౬. సమాసములందంతట ప్రథమునకు లోపములగలుగును —ఎల్లయంశ ములు, ఎల్లకాలము. తలఁబ్రాలుమొదలగు వానియందులోపములేదు —తలఁబ్రాలు వేసఁబ్రాలు, డొక్కఁదిచ్చుక.

పదచ్ఛేదములు.

౧ పదములాకృతితో మొగటి చేరునపుడుకలుగు రూపభేదము సంధియన్నఁ బడును. అచ్చుసంధి హల్సంధి అని సంధి రెండువిధములుకలది

అచ్చుసంధి.

౨ మొదటిపదము తుదియచ్చు లోపించి యదట రెండవపదము మొదటి యచ్చునిలుచుట అచ్చుసంధియన్నఁబడును —రామ + ఉఁడు = రాముఁడు, రామ + ఇతఁడు = రాముఁడితఁడు.

3 దీర్ఘాన్తాంతమగునామవాచకములకును, ఇంకా చెప్పబోవుచోటిదప్ప ప్రతిప్రకృతికమునకును, తఱుచుగా సంధిచాదు. కొన్ని వచ్చునప్పుడు ప్రకృతములోనిదియు, కొన్నిచోటులకు సంధికారణమెట్లు మొదటియచ్చుకంటె బరమందు యకారాగమముగా వచ్చును —మా+కిష్ణు=మాయిష్ణు, చూడక+ఆయితి=చూడకయితి, వాకొనక+ఇచ్చెన్=వాకొనకిచ్చెన్.

ఆ కారము.

4 ఆకారమునకుఁ బ్రథమైకవచనమగు ఉ పరమగునప్పుడు ఆకారమునకు ఏకారాదేశమగా వచ్చును —మేర+ఉర్వ=మేరవుర్వ, మేయత్త ఒకానొకమనుటలోని సంబోధనాంతమయిన, స్త్రీవాచకము, తత్పదమగా, కావలయినవానికి సంధికాదు.—నెఱత + ఇచ్చెను = నెఱతయిచ్చెను, రామాంబ+ఇరిగె=రామాంబయిరిగె, వంక+ఇచి=వంకయిచి.

* కర్మధారయసమాసంబు, ద్వంద్వైకబహువచనంబులకు అలుకబ్బుము పరమగునప్పుడు తుదిశబ్దాగమమువచ్చును —పేద+తిండి=పెదరాలు, గొడ్డు+ఆలు = గొడ్డురాలు తత్పదంబుల తుదియత్వంబునకుత్వంబగును —ఫీర+ఆలు=ఫీరురాలు.

ఇ కారము.

1 మధ్యమపురుషక్రియలయందు ఇకారమునకు సంధి నిత్యము —చెలిమి +ఆతని=చెలిమతని కొట్టిరి+ఆవ్వుడు=కొట్టిరిరవ్వుడు.

2 ఎమి మొదలగుశబ్దముల ఇకారమునకును, ప్రథమోత్తమ పురుషమాలయందలి ఇకారమునకును, సంధి వికల్పము గా వచ్చును —ఎమి+ఆనెను=ఎమియనెను, ఎమనెను వచ్చి+ఇప్పుడు=వచ్చియిప్పుడు, వచ్చిప్పుడు, వచ్చితిమి+ఆన్నుడు=వచ్చితిమియన్నుడు, వచ్చితిమన్నుడు ఎమి, మఱి, కిమ్మి, ఆది, ఆవి, ఇది, ఇవి, ఎది, ఎవి ఇవి యేమి మొదలగునవి

3 తక్కినచోట్ల ఇకారమునకు సంధిరాదు.—వచ్చి+ఇచ్చెను = వచ్చియిచ్చెను హరి+ఆతఁడు=హరియతఁడు

ఉ కారము.

1 ఉకారమునకు సంధి నిత్యముగావచ్చును —రాముఁడు + ఎక్కడ= రాముఁడెక్కడ.

2 ప్రకృతప్రత్యయికములగు ప్రథమేతర విభక్తులయందును, శత్రర్థక చువర్ణకమునంతమగు ఉకారమునకు సంధి వైకల్పికముగావచ్చును.—నన్ను+అడిగెన్=నన్నడిగెన్, నన్నునడిగెన్, మీ చూచుచుఁ+డుండెను=మీచూచుచుండెను

* ఒకప్పుడువచ్చు యుకప్పుడురాకపోవుట వికల్పము.

డెను, చూచుచుండెను నన్ను నిన్ను, తన్ను మమ్ము మిమ్ము రమ్ము, లకుద్విత్వ లోపమున సంధిలేదు —వనుచేలె మిమునడిగె

౧౧ కర్మధారయమునందు ఉకారమునకచ్చు పరంబగునప్పుడు పరభూతు టకార మాగమముగావచ్చును, — కఱకు+అమ్ము = కఱకుటమ్ము కొన్నిచోట్ల నీయాగమము వైకల్పికము —పేరు+ఊరు = పేరురము, పేరుటూరు

౧౨ ఉకారాంతతద్ధర్మార్థకవిశేషణములకును, షష్ఠీసమాసమునందు ఉకారాంతబుకారాంతపదములకును, అచ్చుపరమగునప్పుడు నకారమంతాగమముగా వచ్చును —చెయ్యు+అతఁడు = చేయునతఁడు, వచ్చెడు+ఆతఁడు = వచ్చెడునాతఁడు మోము+అందము = మోమునందము, విధాతృ+ఆజ్ఞ = విధాతృనాజ్ఞ

౧౩ వాక్యములతుదనుండు ఉకారమునకు సంధిలేకుండుట యొకదోషముగాదు —సర్వతిర్థాధిగమనంబు సర్వవేదసమధిగమము సత్యంబు తోషమునాఁబు ఎఱుఁగుమెల్లభగ్నములకు

౧౪ ఆమ్రేడితమందును శ- ఎడుమొదలగుశబ్దములు పరమగునప్పుడును అన్నియచ్చులకు సంధినిత్యముగావచ్చును —ఆహా+ఆహా=ఆహాహా వీనె+ఎడ =వీనెడు తాటి+అకు=తాటాకు

హల్సంధి

౧౫. ప్రథమమీది క చ, ట, త ప లకుఁగ్రమముగా గ, జ, డ, ద, వ, లు వికల్పముగానగును —వాఁడు+కొట్టె = వాఁడుగొట్టె వాఁడు కొట్టె ఆతఁడు+చేరె=ఆత డుసేరె ఆతఁడుచేరె ఇతఁడు+చనియె=ఇతఁడు సనియె, ఇతఁడుచనియె వీఁడు+టక్కరి=వీఁడుడక్కరి, వీఁడుటక్కరి. ఆమె+తగవరి=ఆమెదగవరి, ఆమెతగవరి ఆది+పలికె=అదిపలికె, ఆదిపలికె.

౧౬. ద్వంద్వ సమాసమునందు పదముమీది, క, చ, ట, త, ప, లకుఁగ్రమముగా గ, స, డ, ద, వ, లు నిత్యముగా నగును —కూరగాయలు, కాలుసేతులు, టక్కర్సాక్కర్లు, వంపుసొంపులు, అన్నదమ్ములు, డూరువల్లెలు.

౧౭ తెలుఁగుశబ్దమేమీది సాంస్కృతిక పదములకు గ, స, డ, ద, వ, లు రావు —ఆతఁడుచక్రి, వాఁడుకంసుఁడు మొ

౧౮ వృతప్రకృతికమేమీది, క, చ, ట, త, ప లకుఁ గ్రమముగా గ, జ, డ, ద, బ, లు నిత్యముగానగును. అప్పుడా ప్రకృతమునకు బిందువుగాని

ఆమ్రేడితమనఁగా రెండుమారులుచ్చరింపఁబడుమాట

సంశ్లేషము * గాని స్వర్ణము గాని వచ్చును —చూచే + కమే = చూచేఁగమలము చూచేంగమలము చూచేనగమలము, చూచెనుగమలము వచ్చే + చక్రి = వచ్చేఁజక్రి వచ్చేనజక్రి, వచ్చెనుజక్రి ఎగిరే + చాన = ఎగిరే జాన, ఎగిరేంజాన, ఎగిరేనజాన ఎగిరెనుజాన పూనే + టకత్తు = పూనేఁటకత్తు, పూనెండకత్తు, పూనెనడకత్తు, పూనెనుడకత్తు విచ్చే + దమ్ము = విచ్చేఁదమ్ము, విచ్చేండమ్ము, విచ్చేనదమ్ము విచ్చెనుదమ్ము పూచే + పద్మము = పూచేఁబద్మము, పూచెంబ్జము, పూచేనబ్జము పూచెనుబ్జము

౧౯ ప్రకృతమునకు సరళవర్ణము గాని స్థిరవర్ణము గాని పరమగునప్పుడు లోపము గాని, సంశ్లేషము గాని, స్వర్ణము గాని వచ్చును —వచ్చే + గజము = వచ్చేగజము, వచ్చేనజము, వచ్చెనుగజము తెచ్చే + ఖడము = తెచ్చెఖడము, తెచ్చేనఖడము తెచ్చెనుఖడము

౨౦ సమాసమందు ఉకారాంతములగు స్త్రీసమశబ్దములకును, (మవర్ణక మనకాదేశము గావచ్చు) పంచ వర్ణకములకును, పురుషసరళములు పరము లగునప్పుడు ప్రకృతమంతాగమముగావచ్చును అప్పుడు ప్రకృతప్రకృతికముల కెట్లట్లు స్వర్ణముదక్కో తెక్కినరూపములు వచ్చును —చిగురు + కయిదువు = చిగురుఁగయిదువు చిగురుంగయిదువు, చిగురనయిదువు సరసపు + గుణము = సరసపునుణము ఇటట ప్రకృతమనకు లోపంబురాదు ఈయాగమము తనవర్ణకము పరమగునప్పుడు ఆకారాంతవిశేషణములకును వచ్చును—తెల్ల + తేనము = తెల్లఁదనము, తెల్లండనము, తెల్లనదనము

౨౧ పడు మొదలైనవి పరమగునప్పుడు మవర్ణమునకు లోపము గాని పూర్ణబిందువు గాని వికల్పముగావచ్చును—భయము + పడు = భయిపడు, భయంపడు, భయముపడు పడు, పెట్టు, పట్టు పటుచు ఇవి పడుమొదలైనవి

౨౨ ప్రార్థనార్థక మధ్యమపురుష మవర్ణకమునకు వల్లు పరంబగునపుడు వైకల్పికముగా లోపమునకలుగునను —చూడుము + రామునిన్ = చూడురామునిన్, చూడుమురామునిన్. చూడకుము + నన్ను = చూడకునన్ను, చూడకుమునన్ను.

౨౩ ఆసుపరమగునపుడు విసర్గమునకులోపము గలుగును —త్వమేవగతిః + అనియె = త్వమేవగతియనియె

---

* సంశ్లేషమనఁగా మీదిహల్లుతోఁ గూడుకొనుట

† ప్రకృతముయొక్క మొదలిరూపము స్వర్ణమునఁబడును ఆదిపవర్ణకము

౩౪ అనుకరణంబునఁగడహల్లుకు ద్విత్వమగును —పాయాక్ + అని= పాయాత్ + అని ఆనామాదిశబ్దముల మకారమునకు ద్విత్వమై కల్పికము —దాసోహమ్ + అనియే=దాసోహమ్మనియె దాసోహమనియె

౩౫ అనుకరణమందు ఉకారాంతనామములకు వుకారాగమంబగును —ఇయంధేను + ఏనె=ఇయంధేనువనె.

పదపరిచ్ఛేదము సంపూర్ణము

వాక్యపరిచ్ఛేదము

౧ ఒక క్రియతో నన్వయించు పదసమూదాయము వాక్యమనఁబడును. (అనఁగా కర్తృకర్మక్రియలతోడిదిచే సంపూర్ణమైు యర్థము గలుగు పదసమూహము వాక్యమ్ అని యర్థము)—రాముఁడు రావణుని సంహరించెను వాక్యములనుగూర్చి చెప్పుది వాక్యపరిచ్ఛేదము

౨ సకర్మకప్రయోగమునందు, (కర్త కర్మము క్రియ) మూఁడును, అకర్మకప్రయోగమునందు, (కర్త, క్రియ,) రెండును, వాక్యమునకు అవయవములుండును

ప్రయోగము	కర్త	కర్మము	క్రియ
సకర్మకము	వాఁడు	ఫలమును	పలుకుచున్నాఁడు
అకర్మకము	వాఁడు		నవ్వెను.

౩ క్రియలేనివాక్యమును ఉండదును —వచ్చినవాఁడు ఫలమువాఁడు (అయిన నిట్టిచోట్లఁ క్రియయధ్యాహారమైయుండును)

౪ ప్రతిఅవయవమునందును భాగములనేకము లుండవచ్చును —

కర్త.	కర్మము	క్రియ.
రాజ్యమడగు	పాపములనైన	ఎప్పుడును
పురుషుఁడు,	కడిగిన,	పలుకఁడు.

[తఱుచుగా విశేషణములును వానితోనన్వయించు నవ్యయములును కర్తృకర్మలకును, అవ్యయాములు క్రియలకును, అంగమునైయుండును]

× ఒకవాక్యమునందు విశేషణమును, విశేష్యమును, మొదటిగువానితోడ మ
ళ్యముగనుండు వాక్యమునకు ఉపవాక్యమనిపేరు —ఎవడు మంచివాడుగానుం
డునో వాడు గౌరవమును బడయును.

[పైవాక్యమున౦దు ఎవడు మంచివాడుగా నుండునో వాడు గౌరవమును బడయును అను రెండువాక్యములు గలవు వానిలో మొదటిది మంచియను విశే
షణమతోడ విశ్యము కాబట్టి నుపవాక్యము రెండవది ప్రధానవాక్యము]

౬ సమాపకక్రియతో నన్వయించు పదసముదాయము సంపూర్ణవాక్య
మనియు, అసమాపకక్రియతో నన్వయించు పదసముదాయము అసంపూర్ణవాక్య
మనియు చెప్పబడును

౭ సామాన్యవాక్యములు, సంశ్లిష్టవాక్యములు, ద్వంద్వవాక్యములు అని
వాక్యములు మూడువిధములు

౮ ఒక్కక్రియను మాత్రము కలిగియుండు సంపూర్ణవాక్యము సామాన్య
వాక్యమనబడును —సూర్యుడుదయించెను.

౯ అసంపూర్ణవాక్యముతోడగాని, ఉపవాక్యముతోడగాని, కూడియుండు
సంపూర్ణవాక్యము సంశ్లిష్టవాక్యమనబడును—సూర్యుడుదయించి పద్మములు
వికసించెను ప్రపంచము నెవడు సృజియించెనో మాధుడొట్టుగడు

౧౦ సముచ్చయాదికమునకై గలుపబడిన రెండుమాటు సంపూర్ణవాక్య
ములుగలవాక్యము ద్వంద్వవాక్యమన బడును —వాడు సత్యమునే పలికెనుగాని
జనులాతని మాటను విశ్వసించిన వారుకారు దీనినే మహావాక్యమందురు.

౧౧ వాక్యమునండలి పదములకుగల పరస్పరసంబంధము అన్వయమనబడును. సమానాధికరణాన్వయము వ్యధికరణాన్వయము, అని యన్వయము
ద్వివిధము.

౧౨ పదములకు లింగ, వచన, విభక్తి పురుషములయం దైకమత్యములయన్వయము సమానాధికరణాన్వయము అట్టి యైకమత్యములేనిది వ్యధికరణా
న్వయము.

సూత్రములు.

విశేష్యము.

యొక్క" తప్ప విభక్త్యంతనిపాయగ్రియలతో నన్వయించును.—
రాముడు సీతతోగూడివచ్చెను

౨ సంబోధన ప్రథమకొక్క ప్రతిప్రథమయు సొల్లియను చెందియుండును—రాముఁడు వచ్చెను. [ఇచట రాముఁడు" అనునది వచ్చెను అనక్రియను చెందుట] ఈప్రథమయే కర్తయనఁబడును. ఒకానొకప్పుడు క్రియాపదము లోపించియు నుండవచ్చును—వాఁడుయోగ్యుఁడు (గానున్నాఁడు)

3 ప్రతి క్రియయొక్క కర్మమును ద్వితీయావిభక్తియండ వలయును. రావుఁడు రావణునిఁజంపెను [ఇచట చంపెను అను క్రియకుఁ గర్మము కాఁబున రావణుని అనునది ద్వితీయావిభక్తిగానున్నది]

౪ అచేతనవాచకము కర్తచైనప్పుడది వైకల్పికముగాఁ ప్రథమయగును. రాముఁడుప్రథమకొక్కను రామునిఁదృతీయకొక్కను.

౫. కర్త్రర్థక ప్రయోగమునఁ గర్తకు చేత వర్ణకము వచ్చును—రాముని చేత రావణుఁడు చంపఁబడియెను కరణార్థకమంటిని, హేత్వర్థమంటిని, చేత, చేనర్థకములును, సహార్థకమంటిని తుల్యార్థకమంటిని, తోడ, తోవర్ణకములును వచ్చును—గొడ్డలిచేతఁ జెట్టునఁ బెకెను (కరణార్థము) విద్యచేఁ గీర్తికలుగును (హేత్వర్థకము) రాజసేనలతోడవచ్చె (సహార్థకము) పిట్టకివాఁడు స్త్రీతోసమానుఁడు (తుల్యార్థకము)

౬ సంప్రదానమున కాఱకు వర్ణకమువచ్చును.—జనకుఁడు రామునికాఱకు సీతనిచ్చెను ఇవటష్ఠీయనఁగను—జనకుఁడురామునికింతచ్చె.

౭ అపాదానార్థమున వలన వర్ణకమును, నిర్ధారణార్థకమున కంటె వర్ణకమునువచ్చును—చెట్టువలన ఫలముపడెను, ఆపకీర్తికంటె చావుమంచిది.

౮. సంబంధార్థకమున యొక్క వర్ణకంబును, నిర్ధారణారథకమున్నలోపల లో వర్ణకములును వచ్చును.—విప్రునియొక్క గృహము, బాలురలో సామి చెడిపోవును

౯ అధికరణార్థమున అందు, న, వర్ణకములువచ్చును.—వీపలయందుదయయుండవలయును పాత్రమున నీరున్నది

విశేషణము

౧౦. విశేషణములు విశేష్యములతోడను, సర్వనామములతోడను, అన్వయించును.—మంచివాఁడు, మంచిరామాఁడు.

౧౧. విశేషణములు వానివిశేష్యములతోడ సమానములగు లింగవిభక్తి వచనములఁ గలిగియుండవలయును.—రాముఁడుయోగ్యుఁడు, సీతయోగ్యురాలు, పాటుపడుటయోగ్యము, వారుయోగ్యులు యోగ్యులబాలురకెచ్చకొంచను.

౧౬ షష్ఠ్యంత విశేషణములకు వికల్పముగా బ్రథమవచ్చును— గుణాధి రాముఁడు రామునకువందనము చేసెను గుణాధిరామునకు రామునకువందనము చేసెను

౧౭. స్త్రీనపుంసకములగునాని ఋవర్ణాంతములగునాని విశేషణములఁబహువచన మునకు నైకల్పికముగా నేకవచనంబగును —పెక్కులుమాఁలేల? పెక్కుమాటలేల? వాచిర్యము చిత్రముగాఁగన్నవి వాచిర్యలు చిత్రములుగాఁగన్నవి

౧౮ అగుపించుచువలవఁబట్టిన విశేషణములచే వ్యవహారము చేయఁబడినట్టి నామవాచకములచేఁ గలుపఁబడినట్టిని విశేషణములకుఁ బ్రథమవచ్చును— కూరుఁడపు రాముఁడిచే రావణుఁడు చంపబడెను యోగ్యుఁడగు ధీరుఁడగు రాముఁడికొఱకు జనకుఁడు కన్యనిచ్చెను

౧౯ ఏకవచనముసంతతుండు రెండుమూడు విశేష్యముల విశేషణమునకుఁ బహువచనంబగును —పూజ్యులగు రాముఁడును గృష్ణుఁడును విచ్చేసిరి

౨౦ ఒకానొక-ఏ బుంలింగ విశేషణములు కొన్ని నపుంసక నామమునై యుండును —అందమైన మనుష్యుఁడు సుందరమైన పురుషుఁడు

సర్వనామము

౨౧ సర్వనామములు తాము చెందు విశేష్యములతోడఁగాని సంబంధించు నితర సర్వనామములతోడఁగాని సమానములగు లింగవచనములను గలిగియుండ కలయును —అబ్బాయిడుపించివాఁడు వాఁడుకర్ణుఁడుఁ నీతిమిగులనుకుమారి, అయిన నామె శకవాసము చేసెను ఋషులు కోపముగలవారు కారణములేక వా రితరులను శపింతురు ఎవఁడు ధీరుఁడో వానిని బహుమానించెద ఎవరు యోగ్యులో వారికి మేలుకలుగును ఎవరెక్కడనో యామె సౌఖ్యమునభివించును

౨౨ వాక్యమునకు సహితము మాఱుగా సర్వనామము వాడఁబడును — సత్రాజిత్తు కూతు శతధన్వునకీఁకపోయెను చానంజేసి వాఁడు సత్రాజిత్తు నంతంబు నొందించె

క్రియ

౨౩ ప్రతిక్రియయుఁ గర్తతో నన్వయించును — వాఁడు నడిచెను సకర్మక క్రియలు కర్మలతోడఁగూడ నన్వయించును— వా డు గ్రుడ్లునైక్కెను

౨౪ కొన్నిక్రియలకుఁ గర్మకుఁ రెండుండును అట్టివాకి ద్వికర్మకములని పేరు —నిన్నొక్కటి వేఁడెదను, వారు దిపునావఁబెట్టి
౨౫ జనులు కర్తలగునప్పుడది వైకల్పికముగా లోపించును — వానకురియు నని చెప్పుదురు

౨౨. ప్రతిక్రియయుఁ దన కర్తతోడ సమానమైన లింగ పురుష వచనములను గలిగియుండవలయును — నేను కొట్టుచున్నాను మేము కొట్టుచున్నాము నీవు కొట్టుచున్నావు మీరు కొట్టిరి వారుకొట్టిరి వాఁడుకొట్టఁడు ఆమెకొట్టదు.

౨౩ నామవాచ్యములచే సాకటికాఁ జేర్పఁబడిన కర్తల క్రియ ఒకవచనము నందుండవలయును — రాముఁడును హరియు వచ్చిరి

౨౪ ఎని బండె కాని మొదలగు వికల్పార్థకులతోడఁగూడిన కర్తలక్రియ కేకవచనంబగును—తండ్రియేని కొడుకేనివచ్చును మధ్యమోత్తమపురుషులతోఁ గూడిన బహువచనమే వచ్చును — రాము డొండె నీవొండెమడియుదురు నేను గాని నీవుగాని జయింతుము

౨౫ అనేక మహాదమహత్తులు కర్తలగునపుడు క్రియకడకర్తకుం దగియుండును—గుఱ్ఱమును రాతును వచ్చిరి రాతువ గుఱ్ఱమునువచ్చెను

౨౬ తానుశబ్దముతోఁ గూడినపుడు కర్తలు పెక్కులయ్యును క్రియ యేక వచనమునందేయుండును —రాముఁడు తానును లక్ష్మణుఁడును సీతయురథమెక్కిరి

౨౭ ప్రథమ మధ్యమ పురుషములు కర్తలగునపుడు మధ్యమపురుషముతోడను మధ్యమోత్తమపురుషములుకాని ప్రథమ మధ్యమోత్తమ పురుషములు మూఁడునుగాని కర్తలగునపు డుత్తమపురుషముతోడను క్రియ సంబంధించి యుండవలయును — వాఁడును నీవును వచ్చితిరి నీవును నేనును వచ్చితిమి వాఁడును నేనును వచ్చితిమి

౨౮ వాక్యము కర్తయగునపుడు క్రియయేకవచనమునందుండును—ఈవృష మెట్లుద్ధరించెనో తెలియదు

౨౯ పూజార్థమునఁ గర్తలకట్లక్రియలకును ఏకవచనము బహువచనమగును— మదీయగురు విష్ణు డనుదెంతురు (మదీయగురు విష్ణు డనుదెంచునని యర్థము)

౩౦ వాక్యములలోని రెండు వ్యతిరేకక్రియ లాకథావక్రియతోడ సమానము లగును — వాడు కొట్టకపోలేదు (=వాఁడుకొట్టెను)

౩౧ అనేకక్రియ లేక కర్తతో నన్వయించునపుడు కడక్రియతప్ప మిగిలినవి క్త్వార్థకములుగానుండును — రాముఁడు కపిసేనలతోఁగూడి వారిధిదాఁటి లంకఁ జొచ్చి రావణుని సంహరించెను.

౩౨ ఏకకాలమందలి వ్యాపారములమీదెలుపు క్రియలనేకములు భిన్నములైన కర్తలతోనన్వయించినఁగడపానికిదక్కమిగిలినవానికితుమున్నాద్యర్థకరూపమువచ్చు ను— చిలుకలుకూయఁ దుమ్మెదలుఝుమ్మాయఁ గోయిలలు రొదసేయ, మరుఁడువెడలెను.

అవ్యయము

33 అవ్యయములు క్రియలతోడను విశేషణములతోడను ఇతరావ్యయములతోడను అన్వయించును — వాడు మిక్కిలి నడుచును వాడు మిక్కిలి మంచివాడు వాడు మిక్కిలి చక్కగా జదువును

34 సముచ్చయబుద్ధులచే నొకటిగా జేర్చబడిన విశేష్యములును సర్వనామములును ఒక్క విభక్తికలవిగా నుండవలయును — హరియును రామునుడును వచ్చిరి శిబునిదొక్కయు శేషుదొక్కయు గుణములను శేషుడును వర్ణింపజాలడు

35 కొన్నిపదములుపదక్కువాక్యమునం దన్నిపదములమనస్సువచ్చినచోటం బ్రయోగింపవచ్చును — ఉపాధ్యాయుడు బాలురను గఠినముగా గొట్టెను బాలుర నుపాధ్యాయుడు కఠినముగా గొట్టెను కఠినముగా బాలుర నుపాధ్యాయుడు గొట్టెను, కఠినముగా నుపాధ్యాయుడు బాలురమగొట్టెను మొదలగునవి.

వాక్యపరిచ్ఛేదము సంపూర్ణము

శబ్దాన్వయోపదేశము.

ఒకవాక్యమునందలి పదముల సంబంధ నిరూపణము చేయువిధము శబ్దాన్వయోపదేశమనఁబడును

(వాక్యము)

'ఒక మంచిబాలుడు బడికిఁజని పాఠములను మిక్కిలి క్రమముగాఁ జదివెను కాఁబట్టి వానికి బహుమతి దొరకెను

ఒక — సంఖ్యార్థకవిశేషణము బాలుడను విశేష్యముతో నన్వయించును.

మంచి — గుణవిశేషణము బాలుడు అను విశేష్యముతో నన్వయించును

బాలుడు — విశేష్యము ప్రథమార్థకము ఏకవచనము ప్రథమావిభక్తి జదివెనను క్రియకుఁ గర్త

బడికిఁ — విశేష్యము, అప్రథమార్థకము ఏకవచనము షష్ఠీవిభక్తి చనియను క్రియతో వ్యధికరణాన్వయముఁ జెందును

చని — క్రియ చలనధాతువు అకర్మకము అసమాపకము క్త్వార్థకమైన యశ్యయము బాలుడను కర్తతో నన్వయించును.

పాఠములను — విశేష్యము అప్రథమార్థకము బహువచనము ద్వితీయావిభక్తి, చదివెనను క్రియకుఁ గర్మము.

మిక్కిలి — అవ్యయము క్రమముగా — అనుమతియొక యవ్యయముతో నన్వయించును.

క్రమముగా—అవ్యయము చదివెను అను క్రియతో నన్వయించును.

చదివెను—క్రియ చదువుధాతువు సకర్మకము కర్తృస్థక ప్రయోగము సమాపకము, స్వార్థకము భూతకాలము ప్రథమపురుషము పుంలింగము ఏకవచనము, బాలుడను కర్తకోడను పాఠమునను కర్మయుతోడను నన్వయించును

వానికి—పురుషబోధక సర్వనామము ప్రథమపురుషము మహాదర్థకము ఏకవచనము పంచమి భక్తి బాలుడను విశేష్యమునకు మాఱుగా నుపయోగింపబడినది.

బహుమతి—విశేష్యము అమరాదర్థకము ఏకవచనము ప్రథమావిభక్తి దొరకెనను క్రియపుట్టగా

దొరకెను—క్రియ దొరకుధాతువు అకర్మకము సమాపకము స్వార్థకము భూతకాలము ప్రథమపురుషము నపుంసకలింగము ఏకవచనము బహుమతియను కర్తతో నన్వయించును

కావ్యపరిచ్ఛేదము

౧ దోషరహితములును అలంకారసహితములును అగువాక్యసమూహము కావ్యమన బడును కావ్యములవఱకూర్చి చెప్పునది కావ్యపరిచ్ఛేదము

౨ కావ్యదోషములు మూడువిధములు ౧—పదదోషములు —అపశబ్దము నిరర్థకము అప్రయోజనము క్లిష్టకల్పన భంగభంగము మొదలగునవి ౨—వాక్యదోషములు — వ్యక్రమభగ్నము అధికపదికము పునరుక్తి విసంధి హీనోపమము మొదలగునవి ౩ —అర్థదోషములు — వ్యర్థము సంశయము విరుద్ధము నేయార్థము క్లిష్టగూఢార్థము మొదలగునవి

౩ అలంకారములు రెండువిధములు శబ్దాలంకారములు అర్థాలంకారములు

శబ్దాలంకారములు

౧ అనుప్రాసము — ముమ్మాఱొక్క వర్ణమునే పదములు నడిపిన అనుప్రాసమగును —అక్కటి పక్కి నిక్కంబ మనదిక్కనకువచ్చు నేనెక్కుకుక్కపోటునం జక్కడంచెద

౨ యమకము — పదమాటొక్కవిధమయినే మాటల నర్థభేదముగలవానిని ప్రయోగించిన యమకమగును—మనసైన మనసైనిక నికాయంబులోఁ గాయంబు గాయంబు కానివాఁడు లేఁడయ్యె

అర్థాలంకారములు

౧ ఉపమ—ఉపమానోపమేయములకుఁ జక్కని పోలికగలిగినచో నుపమాలంకారము ఉపమానము (అధికగుణముకల చంద్రాదికము) ఉపమేయము (పోల్పఁ

బడఁదగిన ముఖాదికము) సాధారణధర్మము (ఉపమానోపమేయములకు సామాన్య మైన కాంత్యాదికము) ఉపమావాచకము (పోలికను సూచించు వలె మొదలగునవి). ఈనాలింటికి ప్రాణముగలిగినఁ బూర్ణోపమ — ఎక్కడిజూచిన నప్సరస్సము స్వితంబును సుమనోవిరాజితంబును నయి కప్పురపుదీవి స్వరంబుఁబోలెఁ జూడ్కికి వేడ్క గొలుపుచున్నది

౨ ఉల్లేక్ష — ఉపమేయమునకుఁ గలిగిన యుపమానధర్మముంబట్టి యుప మేయము నుపమానముగా సంభావించుట యుల్లేక్ష ఇందు వస్తువుకానిది వస్తువు గాను హేతువుకానిది హేతువుగాను ఫలముకానిది ఫలముగాను తెలుపఁబడును — అవ్వి డప్పతంగకుల చారుణరణమరణంబుఁ చూపుమ బలంగుండెకానఁ జూడనోపక యాచోటువాని చనుమొనోయనఁ బ్రభాకరుండు ప్రథమోదయ పదమటికడల్కి కడకు నడచి మఱుంగువడియె

3 రూపకము — ఉపమేయముయొక్క ధర్మము ఉపమానమునం చారో పింపఁబడి హృదయరంజకమగునది రూపకము — పుణ్యవశంబున నిప్పటి కా శశాదనావమృత్యుదేవత వాతఁబడక బ్రదికెనిమి.

౪ స్వభావోక్తి — సహృదయ హృదయంగమముగా నున్నదియున్నట్టుగాఁ జెప్పట స్వభావోక్తి — యాతాయాతగజవ్రాత పదతలాఘాతంబులం జదిసి సమ సిత శశక విసరంబుల నాలోకించి శశకేంద్రుఁడుమంత్రి బెగలఁబ లింప రోఁజుచుం బాటుతెంచి నిజాధీశ్వరునింగాంచి విషయవినమితోత్తమాంగుండై నమస్కరించి తమ వాకిం బాటిల్లిన తుప్పుచెప్పఁబోయి డగుత్తికవడి కొంతవడి సొరుగాక యూర కుండి యెట్టకేలకు వెలుంగుతెచ్చుకొని యిట్లనియె

౫ అతిశయోక్తి — ఉన్నదానికంటె నెక్కువగాఁ జెప్పట యతిశయోక్తి — మరాళకులాధ్యక్షుండు నిజబళిష్ఠపక్ష విక్షేపణ జాతవాతవేగ సమర్థూత పాంసు జాతంబు భూనభోంతరాళంబుందిరోహించి యంతరిక్షం బలక్షితంబుగాఁ జేయఁ జనుదెంచె

౬ అర్థాంతర న్యాసము — ఒక విషయమును జెప్పి దానిని సమర్థించుటకు విశేషముగాఁగాని సామాన్యముగాఁగాని వేఱొకవిషయమును జెప్పట అర్థాంతర న్యాసము — ఇనుమునుగూడిన వేడివేల్పునకు సమ్మెట పెట్టబ్బినట్లు హీనునిఁగూడిన మానినీయుఁడు లాఘవంబు గలుగును

౭ శ్లేషము — అనేకార్థములుగల పదమొఁగూర్చి చెప్పట శ్లేషము — ఆపరమ హంసావతంసుం డాశల జయించి నైజతేజం బెల్లకడువెలుంగ నొక్కనాఁడు

నిజాప్త ద్విజనికర పరివేష్టితుండై రాజయోగంబు పొంది యుండి కాశనంబున
సుఖాసీనుండై నిండుకొలువుండె

ర పద్యకావ్యము గద్యకావ్యము అని కావ్యము ద్వివిధము

పద్యకావ్యము.

ం ప్రతి పద్యమునకును నాలుగుపాదములుండును. అనేకగణములుచేరి పాదమగును గురులఘువుల చేరికచే గణములేర్పడును

ఁ గురువులు— దీర్ఘాక్షరములును పూర్ణబిందువు విసర్గము పొల్లుహల్లు వీనినిగూడిన వర్ణములును సంయుక్తాక్షరమునకు ముందుండెడివర్ణములును గురువు ు ఇది గురువునకు సంజ్ఞ

ె ఱఘువులు—తక్కినవి లఘువులు ల ఇది లఘువునకు సంజ్ఞ

ు ఇట్లు కాలచంక్రునివిధమున గ్రాసిన గురువనియు ఇట్లు నియమగీతలాగున గ్రాసిన లఘువనియు గ్రహింపవలెను

ు ు ు ు ు ు ు ు
[రా ముఁ డు సిం హా స న మె క్కి న్యా య ము గ భూ మి పా లిం చి
ు ు ు
ప్ర జ ల దుఃఖ ము లఁ బో గొ ట్టె ను]

ర నిసర్గగణములు ఉపగణములు అని గణములు రెండువిధములు

ఱ నిసర్గగణములు— ఇవి మూడేసి యక్షరములవలన గలుగును అందు మూడుగురువులు మగణము ఆదిగురువు భగణము మధ్యగురువు జగణము అంత్యగురువు సగణము మూడులఘువులు నగణము, ఆదిలఘువు యగణము, మధ్యలఘువు రగణము అంత్యలఘువు తగణము—

ు ు ు శ్రీ రా మ మగణము	మొ ల గు నగణము
ు సీ త డ భగణము	ు ు మ హా త్ము, యగణము
ు వ రం బు జగణము	ు ు సౌ ఖ్య ము రగణము
గ మ రి సగణము	ు ు నై ర్మం త్ర తగణము

౬ ఉపగణములు— సూర్యగణములు ఇంద్రగణములు ఉపగణములలో ముఖ్యములు సూర్యగణములు రెండు ఇంద్రగణములూను—

౧ సూర్యగణములు	౭ ఇంద్రగణములు
సుఖము నగణము	నరసఖు నలము
పాంథ గలము	గుణముక్త నగణము.
	వలుమూఱు సలము
ఇంతుగలము మగణమనియభాషదరు	మూనులు భగణము
తులాగునన్నే లగమునకు వగణమనిపేరు	ప్రేమతో, రగణము
	వర్ణింత్రు తగణము

౭ యతిప్రాసములు— పద్యపాదము మొదటివర్ణము యతి రెండవవర్ణము ప్రాసము ఆయతి వ్రతిపాదమునకు వేఱువేఱుగానుండును ప్రాసము పాదములకెల్ల నొకటిగానుండును ఆయా పాదములలందుండు మొదటివర్ణముతో మైత్రిగల వర్ణ ముండుచోటు యతిస్థానమనఁబరుగును.

౮ యతి—యేలికి స్వరమా వ్రేఖానము ఆచ్చులలో అ ఆ ఐ ఓ లును; ఇ ఈ, ఋ ఌ ఌూ ఎ ఏ లును ఉ ఊ ఒ ఓ లును తమలోఁదామ మిత్రములు హల్లులలో క ఖ గ ఘ లును చ ఛ జ ఝ ఞ లును ట ఠ డ ఢ ణలును; త థ ద ధ న లును ప ఫ బ భ మ లును, య ర ల వ లును తమలోఁ దాము మిత్రములు. ఈవ్యంజనములును స్వరమైత్రిఁజెందియే యొండొంటికిం బనికివచ్చును

౯ ప్రాసము—ప్రాసమునకు వ్యంజనమైత్రి ముఖ్యము కాఁబట్టి యేయచ్చు తోఁగూడినను బనికివచ్చును. ఒకపాదమున సంయుక్తాక్షరమన్న నన్నిపాదముల సంయుక్తాక్షరమే యుండవలయును ప్రాసాక్షరములకు ముందువర్ణములు సర్వత్ర గురువులుగానైనను లఘువులుగానైనను ఉండవలయును.

౧౦ పద్యకృతులు—వృత్తములు జాతులు, ఉపజాతులు అని పద్యములు మూఁడువిధములు.

౧ వృత్తములు

౧ ఉత్పలమాల—భ ర న భ భ ర వ గణములును పదియవ యక్షరము యతియుఁగల నాలుగుపాదములుగలది యుత్పలమాల—

కోడనివేడ్కతోఁ బసిఁడిగిండ ధనార్థుల కేఁగుబంచి యీ
మిండఁట చాన్నధారకుఁ బయోనిధులెల్ల ప్రయింపవేమి యీ
రెండఁకిర్తుఁ దలధించినవాఁడు ప్రధానకీలుఁ డా
తం డిరువాగుగామడికిఁ దాఁచినవెఁడ్రుకల నిష్పమున్నఁ.

౨ చంపకమాల—న జ భ జ జ జ ర గణములును పదునైదవ యక్షరము యతియును గల నాలుగుపాదములుగలది చంపకమాల—

చెలువము నెల్లఁబ్రోలుగనుఁజేసి ప్రవీణతనంబుజంబుల
న్నలువసృజింప లేవి కనకద్యుతిహీనముఁజాటఁ గ్రమ్మఁ బాం
గలువలతీనిఁజేసినఁ బగల్రుచిహీనుఁడఁగాఁడు నాటఁగా
కటకిమొగంబురేవగలు కాంతివనర్పఁగఁజేసెఁ గృష్ణుఁ డిన్.

౩ మత్తేభవిక్రీడితము—స భ ర న మ య వ గణములును పదు నాలవయక్షరము యతియును గల నాలుపాదములుగలది మత్తేభవిక్రీడితము—

సతియారుద్యతిఁ జెందఁబూని నిజతుచ్ఛత్వానుచిత్ క్రియా
రతిబాధోల్బణపూనితోదరమునై రంభేభహస్తంబులు
న్నతవిఁ వీడెమరుద్విధూతిఁ గదలింపన్వగ్గోప మాచంచలో
ద్ధతకుండాతతిఁబాయవయ్యె నదెపో తెల్వైర మూలంబిఁ.

౪ శార్దూలవిక్రీడితము—మ స జ స త త గ గణములును పదుమూడవ యక్షరము యతియును గల నాలుగుపాదములుగలది శార్దూలము—

పున్నాగంబులఁజెల్లు బాలగమనంబు న్నాని కావర్తమం
బున్నాగంబులఁజెల్లు నీలకుటలం బొల్వారు రోమాళియుం
బున్నాగంబుల నెల్లు నవ్వికసితాంభోజాస్య క్రొవ్వెన్నచో
బున్నాగంబుల నెల్లు లేమి యరు చాలప్పాస్త్రీ దూహింపఁగఁ.

౫ మత్తకోకిల—ర స జ జ భ ర గణములును పదునైదవ యక్షరము యతియుఁగలది మత్తకోకిల—

'వ్రక్రియట్లగనమ్మ శోకమఁబొందికుందుచునన్నతీ
గాత్రమెండొకక్రీడుపాటిఁకంసుఁ బాండుతనూభవుల్
పుత్రవర్గముచన్నచోనెద భూరిశోకముఁబొందరే
పౌత్రహీనతఁబడ్డ కుంతికిఁబాయనేర్చునె నెవ్వగల్

మాలిని — న, న, మ, య, య గణములును లొమ్మిదవయక్షరము యతియనుగలది మాలిని —

కధితశుభచరిత్రా గ్రావకన్యాకళత్రా
మధితవిమతగోత్రా మానిసంస్తోత్రపాత్రా
ప్రథనదితిజజైత్రా భక్తచిత్తాబ్జమిత్రా
పృథులభవభగాత్రా శ్రీకరోగ్రాస్త్రినేత్రా

జాతులు

౧ కందము —కందమునకుఁ బ్రథమతృతీయ పాదముల మూఁడు గణములు, ద్వితీయచతుర్థపాదముల నయిదుగణములును, ఁండును గగమ్, నలమ్, భ, జ, స, గణములువచ్చును వీనిలో నేనినిజగణమాదిగా ద్వితీయ చతుర్థపాదముల మూఁడవగణము నల జగణములలో నొకటిగాను, నాలుగవగణము మొదటి యక్షరము యతిగాను, ఁండవలయును —

అరయుపసీమనాకా
స్యకచమనకునోడిపాఁకఁనై వేఁటుల్
మకరంచార్థముతఁబుమగ
బికచములగు పుష్పములకె వెడకుచుఁజేరఁగా.

౨. ఉత్సాహ —ఏడుసూర్యగణములు, ఒకగురువు నదవగణము మొదటి యక్షరము యతియు, కలది యుత్సాహ —

'తనయుఁడాచమనికిఁబాని ధర్మపుత్రవాయనం
దనులుఁగవలుఁజేయఁగలుగు దండిమగలునేనలం
గొనివడింగడంగ సరకుగొనకినిలిచియొక్కఁడుం
డెనఁగియాఁగె సైంధవుఁడు చిరుతదమ్ము డుంగజే

3. ఉపజాతులు.

౧ వేఁటగీతము —సూర్యగణమొకటి, ఇంద్రగణములారు సూర్యగణములారెండు, నాలవగణము మొదటియక్షరము యతియు, కలది వేఁటగీతము.

నీవు చదివింతువనుచు నన్నియునువిడిచి
బిచ్చమెత్తంగచాదుగా చేలతపసి
గడవనాడకుచాలు నీగొడవతోల
వెఱ్ఱినమేల యని మదిఁ జ్ఞాడమి'

3 ఆటవెలది —మొదటిపాదమునకు మూడవపాదమునకు మూడుసూర్య గణములు రెండింద్రగణములును, రెండవపాదమునకు నాలవపాదమునకు ఆయిను సూర్యగణములును, ప్రతిపాదమున నాలవగణము మొదటియక్షరము యతియగు కలది యాటవెలఁదియను గీతము

అందుఁబ్రమథముఖ్యులందఱు గ్రందుగాఁ
బటిసితమయమంగు తెఱనపిండుఁ
గూర్చుకొని మనోజకోలాహలస్ఫూర్తి
యలరనోలి నోలలాడుచుండ

3 సీసము — సీసమునకుఁ బ్రతిపాదమున రెండు భాగములుండును. అందు మొదటిభాగమున నాలుగు ఇంద్రగణములును, రెండవభాగమున రెండింద్ర గణములు రెండుసూర్యగణములును, ప్రతిభాగపు మూడవగణము మొదటియక్ష రము యతియిను, ఆయియుండవలయును నాలుగుపాదముల తుద నొకగీతముఁ బేర్చవలయును —

వాఁతెఱఁతొంటికైవడిమాటలాడదు ఖ్యటిలవృత్తివహించేఁగుంతలంబు
లక్షులుసిరులురానరచూడ్కిఁగనుఁగొనె, నాడించేఁబామగోవియాననంబు
చనుగొమ్మలెగయవక్షమువేడుఁడగాఁ జ్రైఁ, బాణిపాదములెఱ్ఱివారఁదొడఁగె
సాగెకుమధ్యంబుదారిద్ర్యమునలెచెప్పె, రొచ్చోర్వకీటులోఁగఁజూచేమేను
వెట్టిగాంభీర్యమొక్కఁడువెట్టుకొనియె
నాభి నానాటికీగతినాటిపాందు
చఱుకయియినట్టియిచ్చటఁజనదుఁలువ
ననుచుజాతినికరణిబాల్యంబుజాఱె'

(వీనికిఁబ్రాసమక్కఱలేదు యతికిమాత్రముగాఁ బ్రాసముండవచ్చును.)

గద్యకావ్యములు.

ఁ పద్యకావ్యముకానిది గద్యకావ్యము దీనినే వచనకావ్యమందురు —

ఆశ్రయించినను ఫలచ్ఛాయా సమన్వితంబగు మహావృక్షమునే యాశ్ర యింపవలెను ఒకవేళ దైవికంబుగ ఫలంబులు లభింపకపోయినను, ననివార్యంబగు

చానినీడ నేఁడు మాపనోపును? సింహప్రసాపంబుచ నజాబుచువసేఁబిన నిర్భయం బుగఁజరియించుటఁగానమె? అట్లుప్రబలులంచెబిన లాఘువాస్పదులకుసు గౌరవం బబ్బున్ను, ద్వేషులును సర్వజగన్మాన్యులగుచురు ఇక నార్యులు ప్రశేంసనీయు లగుచురని యుగ్గడింపనేల? ఎప్పుడును హీనుని మాత్రము చేరకాను చేసినను, మనుగల గౌరవము నయితమపోపును శౌండినికరంబున్ననున్న పాలనుంతనేని కల్లుముంతయేయ్యదురు.

విరతులు.

ఁ చక్కఁగా నర్థ మగుటకు భాషించునపుడుగాని పఠించునపుడుగాని వాక్యావలయంతయును యక్తకాలము వఱకును నూరకుంట విరతియనఁబడుచు ము భముగా నన్వయించుకొనుటకు గ్రంథమును వాక్యములఁగాను వాక్యాంశ ములఁగాను విభజించుటకయి యాట్టివివిధవిరతులను దెలుపు సంజ్ఞలు (గుఱుతులు) వాడఁబడును.

సంజ్ఞలు

, వాక్యాంశబిందువు అన్వయమునంను సమీప సంబంధమును గలిగియు నించుకవిరతినపేక్షించు వాక్యాంశమునఁదన నీగుఱుతు వాడఁబడును — సూర్యుఁ డు, చంద్రు డు, నక్షత్రములు, ఆకాశము నలంకరించును ఇది యేకమాత్రకాలపు విరతినిదెలుపును.

అర్ధబిందువు. మహావాక్యములోని ముఖ్యవాక్యములయంతమంది గుఱుతు వచ్చును—నీటియందు దొడ్లులేలును కాని గుండ్లులేలవు. ఇది ద్విమాత్రకాలపు విరతినిదెలుపును.

పూర్ణబిందువు దూరసంబంధముగల రెండుప్రత్యేక వాక్యముల నడుమ నీగుఱుతువచ్చును — లోకములో నాకంటెఁ బ్రాజ్ఞుఁడులేఁడనుకోకు ఒకరిని మించినవారొకరుండనేయుందురు ఇది మూడు మాత్రలకాలపు విరతినిదెలుపును.

బిందువు భిన్నవాక్యముల యంతమునం దీగుఱుతు వచ్చును — పాపము నకు భయపడుము. మనుష్యుల కోపమునకు భయపడకుము ఇది నాలుగు మాత్రల కాలపు విరతినిదెలుపును.

ఈ విరతులను దెలుపు గుఱుతులుగాక, ఆర్థానుసారముగాను ధ్వన్యాదు లను సూచించగుఱుతులును మఱికొన్ని యెఱుగుఱుతులున్ను, కలవు.

ప్రశ్నార్థకచిహ్నము ప్రశ్నార్థకవాక్యముల తుద నీగుఱుతు వేచ్చును — ఎవఁతక్కఁడ? సంస్కృతమిం జదివితివా?

ఆశ్చర్యచిహ్నము ఆశ్చర్యమ్ము, సంతాపమ్ము మొదలగువానిని దెలుపు పద ములయు వాక్యములయు తుద నీగుఱుతు వచ్చును — ఆ ఇని యేటిమాటలు అయ్యో యెంతమంచివాఁడు పోయెను

అనువాదచిహ్నము. గ్రంథాంతరమునుండి గ్రహింపఁబడిన వాక్యా దుల కిరుప్రక్కల నీగుఱుతులుండును — పర్చ్ స్వబలంరాజా అని వినమే

( ) వృత్తార్థము [ ] వలయితము అముఖ్యములగునట్టికాని పర్యాయము లగునట్టికాని పదములయొక్కయు వాక్యములయొక్కయు రెండు ప్రక్కల నీ గుఱుతులు వేయఁబడును — వాశేరధికి (రామునకు) నమస్కారము నిష్కార ణముగ నీచుఁడు [పాపమునకు వెఱవఁడు కాఁబట్టి] సత్పురుషుల కెగ్గు చేయును

ఽ హంసపాదము ఈగుఱుతు లుప్తవర్ణాదులు మీఁద వ్రాయఁబడియున్నవని తెలుపును

*తారకము } ఈగుఱుతులు రెండును గ్రంథమునందలి విషయములను
†శూలము } గూర్చి యడుగున వ్రాయఁబడిన కారికలు మొదలగువానిని జూడుమని చదువువానికిం దెలుపుట కుపయోగింపఁబడును.

కావ్యపరిచ్ఛేదము సంపూర్ణము

T K Lakshmana Rao

1841